

Anadolu'dan Rumeli'ye Türk-İslam Kültürünün İzleri: Çardak Kasabası'ndaki Tarihi ve Kültürel Varlıklar Örneği

Hüseyin ARABACI*

Özet

Türklerin Anadolu'da gerçekleştirdikleri fetih hareketinden önce ıssızlaşan ve harabeye dönen Anadolu, yeni gelen yoğun Türk nüfusu ile canlılık kazanmış ve imar görmeye başlamıştır. Türkler, Anadolu'daki mevcut olan yolların tecrübelerle süregelen stratejik ve ticarî önemini idrak etmiş ve bu yollar üzerindeki yerleşimleri ihya etmişlerdir. Kısa zamanda binlerce köy ve kasaba kurulmuş harabe durumdaki pek çok şehir de ihya edilmiştir. Yeni fethedilen topraklara hızlı iskân, Türklerin "göçebe" kabiliyetine sahip olmasıyla açıklanabilir. Genel olarak Türk topluluklarının en belirgin özelliği olan bu kabiliyet sayesinde iskân, belli bir nüfus ve yerleşim politikası çerçevesinde yürütülmüş ve bu sistem verimli arazilere, yeni fetih olunan yerlere ve ulaşım yollarına uygulamıştır. Bu sayede hem gelir elde edilirken hem de askeri fayda ve İslamlaştırma sağlanmıştır. Bu kapsamda çalışmada Türklerin fetihleri öncesine dayanan ulaşım yolu durumunda olan Çardak Kasabası'nın Türk hâkimiyetine girmesinden sonra ve devam eden tarihsel süreçte kasabanın imarı araştırılmış ve inşa edilen eserlerden mevcut olanların durumuna ait tespit amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rumeli'ye Geçiş, "Alemsultan" Mevkii, Çardak Kasabası, Gazi Yakup Bey Vakfı, Hacı Mahmud Ağa Camii.

Traces of Turkish-Islamic Culture from Anatolia to Rumelia: Example of Historical and Cultural Heritage in Çardak Town

Abstract

Anatolia, which became desolate and in ruins before the Turkish conquest movement in Anatolia, gained vitality with its new arrivals and began to see zoning. The Turks realized the strategic and commercial importance of the existing roads in Anatolia through experience and reclaimed the settlements on these roads. Thousands of villages and towns were established in a short time, and many ruined cities were also rebuilt. Rapid settlement in the newly conquered lands can be explained by the fact that the Turks have the ability to be "nomadic". Thanks to this ability, which is the most prominent feature of Turkish communities in general, settlement was carried out within the framework of a certain population and settlement policy and this system applied to fertile land, newly conquered places and transportation routes. In this way, both

* Askeri Tarih Uzmanı, ORCID: 0000-0003-3358-1975, h.arabaci17@hotmail.com

income and military benefits and Islamization were provided. In this context, after the Turkish domination of the Town of Çardak, which was a transportation route dating back to before the conquests of the Turks, and in the ongoing historical period, the development of the town was investigated and it was aimed to determine the status of the existing works from the works built.

Keywords: *Crossing to Rumelia, "Alemsultan" monument, Çardak Town, Gazi Yakup Bey's Vaqf, Haji Mahmud Aga Mosque.*

Giriş

Malazgirt Savaşı, Oğuz Türklerine yeni bir ülke açan savaş olmuş¹ ve Türklerin Anadolu'daki iskân faaliyetleri içerisindeki eserler ve İslami yaşam tarzı çehresini bütünüyle değiştirmeye başlamıştır. Anadolu'daki mevcut olan yol şebekeleri ve bu yollar üzerindeki yerleşimler de *tecrübelerle süregelen stratejik ve ticarî önem* idrak edilerek ihya edilmiştir. Bu bilinçle kısa zamanda binlerce köy ve kasaba kurulmuş harabe durumdaki pek çok şehir de ihya edilmiştir.²

Özellikle Batı Anadolu'nun imar faaliyetlerinde, Osmanlı'nın bu bölgede söz sahibi olması ve ilerlemesi³ önemli bir dönüm noktası olmuştur. Nitekim Osmanlı, bir taraftan yeni aldığı bölgelerde toprakların *mülkiyet hakkı ve üretim düzenine* dokunmayarak yerel beyleri vergiye bağlamakla yetinmiş⁴ diğer taraftan da fethedilen yerlerdeki ıssız ve tenha geçit noktaları ile boğaz gibi yerlerde zaviyeler inşa ederek güvenlik noktası oluşturmuştur.⁵

Osmanlı'nın yeni fethettiği topraklara hızla iskânı ancak, yurttaşlarının "seyyaliyet" kabiliyetine sahip olmasıyla açıklanabilir ki bu durum genel olarak Türk topluluklarının en belirgin özelliklerinden birisidir.⁶

- 1 Salim Koca, "Sir Derya (Ceyhun) Boylarından Anadolu'ya: Oğuzlar (Türkmenler)", *Türkler*, C 4, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002, s. 929, 955.
- 2 Mustafa Kafalı, "Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi", *Türkler*; C 6, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002, s.294.
- 3 Necdet Öztürk, "Rumeli Fetihlerinde Boz Atlılar", Avrupa'ya İlk Adım Uluslararası Sempozyum, *1 Kasım 1999 Gelibolu*, (Haz. Ayşe Yıldız Topuz), İstanbul, 2001, s.30-31; Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, (çev. Ruşen Sezer), İstanbul, 2003, s.15; Halil İnalçık, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu", *Türkler*, C 9, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002, s.135. Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, İstanbul, 2014, s. 47,50.
- 4 H. Çetin Arslan, "Erken Osmanlı'nın Fetih ve Yerleşim Sisteminde Akıncı Beylerinin Stratejik Önemi", *Türkler*, C 9, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002, s.212; Karesi beyleri olan Hacı İlbey, Ece Halil, Evrenos Bey'in daha önce sahip oldukları tımarı işletmeye devam etmeleri buna örnek olarak gösterilebilir. Detay için bkz. Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1299-1453)*, C 1, (çev. Nilüfer Epçeli), İstanbul, 2011, s. 90-91.
- 5 Bu faaliyet, "Kolonizatör Türk Dervişleri" denilen grup tarafından gerçekleştirilmiştir. Ersin Gülsoy, "Kolonizatör Türk Dervişleri Yoluyla Yapılan İskân", *Osmanlı'da İskân ve Göç*, Ankara, 2013, s.24-25; Arslan, a.g.e., s. 213.
- 6 Gülfettin Çelik, "Osmanlı Devletinin Nüfus ve İskân Politikası" *Divan Dergisi*, S 6, Bilim ve Sanat Vakfı, İstanbul, 1999, s.71.

Fethedilen bölgenin sistemle bütünleşmesinin sağlandığı bu yöntemle Osmanlı, yeni fethettiği topraklara yayla hayatı ve obalar halinde yaşayan Türkmen grupları iskân etmiştir.⁷“Şenlendirme” olarak da tabir edilen bu yöntemle Anadolu'dan gelen birçok Türkmen boyu, harap ve boş durumdaki yerlere yerleşerek⁸ buralarda ziraat ve hayvancılık yapmaya başlamıştır. Bu sayede hem gelir elde edilirken hem de askeri yarar ve İslamlaştırma sağlanmıştır. İskân edilen gruplar içinde bazıları harap ve boş durumdaki eski yerleşim yerlerine yerleştikleri gibi bazıları da yamaç yerlere, tarım ve hayvancılıklarını sürdürebilecekleri uygun arazilere yerleşmişlerdir.⁹

Osmanlı Beyliği'nin sınırları, 1352-1353 yılında Lâpseki-Çardak bölgesine kadar dayanmış¹⁰ ve Osmanlı Bizans'ın taht mücadelesinde destek kuvvet olmak üzere kimi zaman küçük gruplar halinde karşı yakaya (Rumeli) geçerek bölgeyi tanıma fırsatı bulmuş hatta karşı yakada bir üs (Çimpe Kalesi) elde etmiştir.¹¹

Çardak Kasabası tarihi ile ilgili literatürde sanat tarihi, tarihsel geçmişi ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar içerisinde iki çalışmada Gazi Yakup Bey'in vakıf eserleri inşa ederek kasabada oluşturduğu külliye, ayrı bir çalışmada da Gazi Yakup aile mezarlığında yer alan bir grup mezar taşı sanat tarihi açısından incelenmiştir.¹² Bunlardan başka Çardak Kasabası'nın tarihi ile ilgili çalışmalar bulunmaktadır.¹³ Ancak bu çalışmaların kapsamı içerisinde Çardak Kasabası'ndaki Gazi Yakup Bey'in Külliyesi haricindeki tarihsel ve kültürel varlıklar [“Alemsultan” mevkii, Salbaş Ağacı, Zincirbozan, Kumadası (Lagün Gölü), Çardak İskeleyi ve Hacı Mahmut Ağa Camii] ile ilgili yeterli derecede veri bulunmamaktadır.

7 Çelik, a.g.m., s. 72-75.

8 Oğuzların Kayı, İğdir, Kınık, Büğdüz boyları Çan'a; Bayat boyu Biga'ya yerleşmiştir. Detay için Bkz. Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, İstanbul, 1999, s.405, 407, 423, 424, 425.

9 Recep Yaşa, “Çanakale Yöresinde Türkmenler”, *Çanakale Tarihi*, C 2, İstanbul, 2008, s.861, 863.

10 Enverî, *Düstûrnâme-i Enverî 19-22*. Kitaplar (Osmanlı Tarihi), (haz. Necdet Öztürk), İstanbul, 2012, s.21.

11 Ahmedî, *Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osman*, (Haz. Atsız), İstanbul, 2013, s.145; Alphonsoe de Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, İstanbul, 2008, s. 34-35; Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C 1, (çev. Nilüfer Epeçeli), İstanbul, 2009, s. 187; Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C 1, s.167, 188; Zinkeisen, a.g.e., s. 154; Mehmet İnbâşi, “Balkanlar'da Osmanlı Hakimiyeti ve İskân Siyaseti”, *Türkler*, C 9, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002, s. 280-281.

12 Ekrem Hakkı Ayverdi, *Fâtih devri Mi'mârîsi: Zeyl*, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü, İstanbul, 1961; Ali Osman Uysal, “Lâpseki/Çardak'da Yakup Bey Külliyesi”, *Sevim Buluç Anı Kitabı*, Çanakale, 2006, s.123-144; Korkmaz ŞEN, “Çanakale-Çardak Gazi Yakup Bey Aile Mezarlığındaki Bir Grup Mezar Taşı”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 5, S 1, Haziran 2016, ss. 51-86.

13 Hüseyin Arabacı, *1256/1840 Nüfus Defterlerinde Çardak Kasabası*, İstanbul, 2017; Hüseyin Arabacı, “Kaptan-ı Derya Gazi Yakup Bey”, *Devlet Dergisi*, S 477, Mayıs-Haziran 2018, Ankara, 2018.; Müge Kübra Oğuz, “*Temettuat Defterlerine Göre Lâpseki Kazasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1844-1845)*”, Yüksek Lisans Tezi, Çanakale 18 Mart Üniversitesi Eğt.Bil.Ens.Ortaöğretim Sos.Alanlar Eğt.Ana Bil. Dalı Tarih Eğt.Bil.Dalı, Çanakale, 2013; Ahmet Acar, *Geçmişten bugüne Çardak: tarihi, gelenekler, görenekler, yaşanmış olaylar*, İstanbul, 2018; Hüseyin Arabacı, *Temettuat Defterlerine Göre 1845 yılında Çardak Kasabasının Sosyal ve Ekonomik Durumu*, İstanbul, 2019; Hüseyin Arabacı, “Çanakale Savaşı'nda Lâpseki Ve Çardak Bölgesindeki Asker Hastaneleri de Bombalanmıştı”, *Anafarta Dergisi*, S 4, Çanakale, 2019.

Buna göre bu makalede, Türklerin yurt tutma çabasında Çardak Kasabası'nın bulunduğu topraklarda iskânı ve bu bölgenin Osmanlı hakimiyetine girmesinden itibaren Osmanlı Devleti'nin fethettiği topraklarda ideal bir siyasi ve toplumsal düzen oluşturma çabasında, Çardak Kasabası'nın imar ve iskân sürecine ilişkin tespitlerin ortaya konulması ve gerek bu süreçte gerekse devamında kasabada yer almış tarihsel mekânlardan günümüze erişebilen kültürel varlıkların incelenmesi amaçlanmıştır.

1. Çardak Kasabası'nda Osmanlı'nın İskân Faaliyetleri

Türklerin Lâpseki/Çardak bölgesine gelişi, 12'nci yüzyıl sonlarında başlamış ve 1296 yılından itibaren bölgede Karesi yerleşiminin başlamasıyla Türkler, Rumeli'deki Bizans varlığını tehdit eder hale gelmiştir.¹⁴ 1352-1353 yılında Osmanlı Beyliği'nin sınırları, Lâpseki-Çardak bölgesine kadar dayanmıştır.¹⁵

Çardak Kasabası bu dönemde, I. Murad Hüdavendigâr tarafından mamur edilmiş¹⁶ kardeşi Süleyman Paşa da burada bir kale yaptırmıştır.¹⁷ Süleyman Paşa'nın ayrıca Çardak'ta vakıf toprağı da bulunmaktadır.¹⁸

Tapu tahrir kayıtlarında Süleyman Paşa ve I. Murad Hüdavendigâr Vakfı olarak "Çam" ve "Has köy" adlı bu iki köyün mevcudiyeti bulunmakta ve Çardak Kasabasının güneyinde yer alan tepenin kuzeye bakan eteğinde bulunan iki köyün durumu, 922/1515 tarihli tahrir defterinden¹⁹ itibaren 1260/1844 yılına ait iskân defterine²⁰ kadar takip edilebilmektedir. 937/1530 yılında yapılan tapu tahririnde bu iki köy, I. Murad Hüdavendigâr Vakfı'na ait olarak gösterilmekte ve gelirlerinin Lâpseki merkezdeki caminin tamirine ve ihtiyaçlarına sarf edileceğı²¹ bilgisine yer verilmektedir.

Ortaya çıkan bu durum, Osmanlı'nın Rumeli'ye geçiş sürecinde Çardak bölgesine yerleştirilen Türkmen boylarının ilk etapta kurulan üç köy (*Çam, Has ve Kalfadı*)

14 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Karesi Vilayeti Tarihçesi*, (haz. Abdülmecid Mutaf), Balıkesir, 2000, s. 19; Ali Sevim, Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Ankara, 1989, s. 263-264.

15 Enveri, a.g.e., s.21.

16 Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zilli, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, V. Kitap, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu–Dizini, (haz. Robert Dankoff-Se-yit Ali Kahraman-Yücel DAĞLI), İstanbul, 2013, s. 152.

17 "Çanakkale", *İslam Ansiklopedisi*, C 4, İstanbul, 1992, s. 342.

18 889/1484 yılında Gazi Yakup Bey'in Çardak Kasabası'nda inşa ettirdiğı eserler ile oluşturdu-ğu külliyesi için tanzim edilen vakfiyede, eserlerin doğu tarafında Süleyman Paşa Vakfı'nın yer aldığı bilgisi verilmektedir. Bkz. Vakıflar genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), Vakfiye Tercüme Defteri 1767:320; Evkaf Defteri (El Yazması), "Gazi Yakup Bey Merhumun Birinci Vakfiyesinin Osmanlıca tercümesi" varak 1a. (Sahaftan Edinme Kişisel Arşiv).

19 Recep Dündar, "59 Nolu Tahrir Defterine Göre Biga Sancağında Yerleşim ve Nüfus", *The Journal of Academic Social Science Studies*, S 2/6, İstanbul, 2013, s. 1153.

20 BOA, MAD. d. 21699, 29. Z. 1260 (Hicri).

21 M.Mustafa Kulu, "1530'larda Çanakkale Yöresinde Yerleşim ve Nüfus", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, S 2, Mart 2004, Çanakkale, 2004, s. 211

itbarıyla tepelerin yamaçlarına yerleştirildiğini göstermektedir. Buna göre Osmanlı'nın iskân sistemine uygun olarak gerek güvenlik gerekse tarımsal alan ve hayvancılık faaliyetleri nedeniyle sahil kesiminden uzak yerlerde ve yamaçlarda görülen Türkmen iskânı (Şenlendirme)²², Çardak bölgesinde de geleneğe uygun olarak yapılmıştır.

2. Osmanlı'nın Çardak Kasabası'ndaki İmar Faaliyeti

2.1. Çardak İskeleyi

Çardak iskeleyi, eskiçağa dayanan²³ geçmişe sahip olarak karşı yakaya (Rumeli) geçişin yapıldığı yer durumunu, Osmanlı devrinde de sürdürmüştür. Yıldırım Beyazıt döneminde Gelibolu'nun donanma üssü olarak seçilmesi²⁴, Osmanlı'nın denizcilikte ilerlemesinde ve bölgenin gelişmesinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. II. Murat döneminde Gelibolu-Çardak arasında ulaşım, "At Kayığı"²⁵ denilen yelkenli ve kürekli tekneler ile yapılmıştır.²⁶ Aslen Tımarlı Sipahilerin nakli için tahsis edilmiş olan At Kayıklarında, Gelibolu'daki Acemi Oğlan Ocağı'na gönderilenler de günlük bir akçe karşılığında hizmet görmüştür.²⁷

Ticari geçişler açısından da Dimetoka²⁸ dan gelen ticaret yolunun önem kazandığı²⁹ Çardak mevki, Gelibolu üzerinden geçişlerin sağlandığı bir menzil olarak Osmanlı'nın kullandığı önemli bir iskele ve geçiş güzergâhı olmuştur.³⁰ Oldukça işlek olan bu hat ile Bursa ipekleri Karacabey-Biga-Çardak-Gelibolu-Edirne üzerinden önce Rumeli'ye ardından da Dubrovnik-Ancona yoluyla Floransa'ya ulaşmaktadır.³¹

2.2. Gazi Yakup Bey Vakfı

Osmanlı'da yerleşim birimlerinin ihyası ve imar faaliyetleri, bu hizmeti görececek bir kurum bulunmadığından vakıf müessesesi ile icra edilmiştir. Vakıf kurmak, gelenek haline getirilmiş ve teşvik edilmiştir. Bu gelenek padişah, hanedan üyeleri ve devlet

22 Yaşa, a.g.e., s. 863.

23 *Barrington Atlas of the Greek and Roman World*, ed. Richard J.A. Talbert, New Jersey, 2000, s.772.

24 İdris Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul 2006, s. 13.

25 Küçük Mavnanın döşemelisi olup, baş ve kık tarafı rampalıdır. Baş tarafında 2, kık tarafında da 2 olmak üzere toplamda 4 kürekli tekneye verilen addır. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara, 1988, s.457

26 Gelibolu'dan karşıya geçiş her yaya için üç ve her atlı için beş akçe ödeniyordu. İdris Bostan, Salih Özbaran, *Türk Denizcilik Tarihi*, C 1, İstanbul, 2009, s. 77.

27 Midhat Sertoğlu, *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul, 1958, s. 4.

28 Yunanistan'da Trakya kesiminde eski bir Osmanlı Kasabası. Detay için bkz. Machiel Kiel, "Dimetoka", *TDVİA*, C 9, İstanbul, 1994, s. 305-308.

29 Tuğlacı, a.g.e., s. 225.

30 Halil İnalçık, *Osmanlı Tarihinde Efsaneler ve Gerçekler*, İstanbul, 2005, s. 106.

31 Halil İnalçık, "Bursa I. XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar", *Belleten*, Cilt: XXIV, S. 93, Ocak 1960, s.55, ss. 45-102.

görevlileri tarafından kurulan vakıflar ile sürdürülmüştür. Meydana getirilen vakıf eserler, hizmet birimi vazifesi görmüştür. Kurulan vakıf eserler sayesinde *devlet hazinesine yük binmeden sosyal ve kültürel işleyiş ve süreklilik sağlanmıştır*.³² Bu anlayış içerisinde Çardak iskelesinin gelişimi ve bu mevkiin Osmanlı ordusuna hizmet eden bir menzil ve yerleşim birimine dönüşümü de Gazi Yakup Bey³³ sayesinde olmuştur.

Gazi Yakup Bey, Çardak Kasabası'nda cami, medrese, mektep (Kur'an-ı Kerim eğitimi), zaviye, han ve hamam gibi *ana yapılar* ile bir külliye oluşturmuş ayrıca bu yapıları desteklemek üzere de mutfak, mahzen, fırın gibi *destek birimleri* inşa ettirmiştir. Gazi Yakup Bey bu eserler dışında yine Çardak Kasabası'nda 5 adet de su kuyusu³⁴ açtırmış ayrıca 1 yel değirmeni³⁵, 3 su dolabı,³⁶ 1 bağ ve 1 bostan yeri ile 11 adet dükkânı³⁷ da külliye dahil ederek banisi olduğu bu eserler ile 899/1484 yılında vakıf kurmuştur.³⁸

Osmanlı'da genellikle önemli ticaret yolları üzerinde han, hamam, cami ve medrese gibi yapılar inşa edilerek oluşturulan külliyeler, menzil çevrelerinde bulunmaktaydı.³⁹ Bu bakımdan Gazi Yakup Bey'in Çardak Kasabası'nda meydana getirdiği külliye de bu kapsamda olup kasabanın gelişiminde oldukça etkili olmuştur. Nitekim kasaba halkı, Gazi Yakup Bey Vakfı reayasından olmaları ve Çardak iskelesinde mevcut 18 parça geminin 9'u ile askerleri bedelsiz olarak Gelibolu'ya geçirmeleri, gelip-geçenlerin işlerini görmeleri dolayısıyla *sefer zamanlarında toplanan olağan üstü vergilerden muaf tutulmuştur*.⁴⁰

Osmanlı döneminde, sefere gidip-gelen askerlere tayinat verilen yerler arasında Çardak menzili de bulunmakta⁴¹ ve sefere gidip-gelen askerlerin yoklamalarının yapıldığı

32 Halil İnalçık, "Capital Formation in the Ottoman Empire", *Journal of Economic History* XIX/1, 1969, p. 97.

33 Gazi Yakup Bey'in askeri yaşamı ve faaliyetleri için bkz. Haydar Alpagut, *Denizlerde Türkiye*, C 1, İstanbul, 1937, s. 341; İsmail Kayabalı, Cemender Arslanoğlu, "Deniz Kuvvetleri", *Türk Kültürü Dergisi*, S 117, Temmuz 1972, Yıl: 10, s.768; Tevfik İnci, "Kaptan-ı Deryalar" *Deniz Kuvvetleri Dergisi Eki*, S 484, C 80, Ocak 1974, s. 59; Halil İnalçık, "Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığının Osmanlı Tabiliğine Girmesi ve Ahitname Meselesi", *Belleten*, C VIII. Sayı 30, 1944, s.185-199; Tevfik İnci, "Fatih Devri Derya Kaptanlarından Amiral Yakup" *Yeni Tarih Dergisi*, S 11, Kasım 1957, s. 323-324; Hüseyin Arabacı, "Kaptan-ı Deryalar Dönemine Bir Bakış; Gazi Yakup Bey", *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, S. 634, Nisan 2019, s. 44-48.

34 Su kuyularının yeri vakfiyede, 2 adet iskele başında, 1 adet zaviyenin yanında, 1 adet medresenin yanında ve son olarak ise 5. su kuyusu da Han ile Hamam arasındadır. *Gazi Yakup Bey Vakfıyesinin Tercümesi*, VGMA, 1941, s.316.

35 Deniz kenarında kabristan yakınındadır. Tercüme, aynı yer.

36 1'i Hamam yanı, 2'si Medrese ve Mektebe bitişik olan Bostan yeri içindedir. Tercüme, aynı yer.

37 10 adet dükkânın yeri, kiblesinde Han, şark tarafında umumi yol ve Süleyman Paşa Vakfı ile Pazar yeri, garbında ise umumi yol olarak tarife edilmiş, 11'inci dükkân ise Han'ın kapısında Nalbant dükkânı olarak tarif edilmiştir. Tercüme, aynı yer.

38 Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), 583.14.9 *Gazi Yakup Bey Vakfıyesinin Tercümesi*, VGMA, 1941, s.316.

39 Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, İstanbul, 2014, s. 42.

40 BOA, Cevdet Tasnifi Evkaf (C.EV.), 313/15915, 29.8.1204 (Hicri); BOA., Cevdet Tasnifi Dahiliye (C.DH.), 303/15101, 29.11.1236 (Hicri); Cevdet Tasnifi Maliye (C.ML.), 150/6343, 07.05.1240 (Hicri).

41 BOA., Defter Tasnifi Mevkufat Defteri (D.MKF.d.), Def. No: 27768, 29.11.1107 (Hicri).

yerler arasında Çardak iskelesi de bulunmaktadır.⁴² Bu kapsamda askerlerin Çardak iskelesinden geçişlerinin kolaylaştırılması için emirler yayımlanmıştır.⁴³ Bundan başka ayrıca Çardak Kasabası, Osmanlı Donanması için *kalyoncu nefer ve nefer bedeliyesi* temin edilen yerler arasında⁴⁴ olup Çardak iskelesinde, *Boğaz Muhafızlığı* da bulunmaktaydı.⁴⁵ Ayrıca Bahriye zabitanı için *mangal kömürü*⁴⁶ ve Gelibolu Baruthanesi için *odun*⁴⁷ Çardak'tan tedarik edilmiş⁴⁸ ve temin edilen odunun güvenle nakledilmesi için de Lâpseki ve Çardak'ta sürekli olarak yeniçeri bulundurulmuştur.⁴⁹

Bunlardan başka Çardak iskelesindeki bulunup Gelibolu, Çardak ve Lâpseki arasında işleyen küçük tonajlı teknelerin *on mil mesafe dâhilindeki seyirleri ve ticari faaliyetleri*, Gazi Yakup Bey'in Vakfı sayesinde fener ve karantina rüsumatından muaf tutulmuştur.⁵⁰

3. Osmanlı'nın Rumeli'ye Kalıcı Geçiş Döneminden Kalan Çardak Kasabası'ndaki Tarihi ve Kültürel Varlıklar

3.1. "Alemsultan" Mevkii

Günümüzde Çardak Kasabası'nda Osmanlı'nın ilk varlık gösterdiğine dair iz, Rumeli'ye kalıcı geçiş sürecinde Süleyman Paşa'nın "Otağ Çadırını"⁵¹ kurduğu "Alemsultan" mevkiidir. Kasaban halkı arasında -*Sultanın Alem'i* anlamında "Alemsultan" olarak anılan bu mevki, Farsça cehar (dört) sütun ve üzerindeki tak dolayısıyla "cehar-ı tak" olarak anılmış ve zamanla bu isimlendirme "Çardak" adına dönüşmüştür.⁵² "Çardak" adının kaynağı ile ilgili ayrıca Süleyman Paşa tarafından "Alemsultan" mevkiinde bir mescit yaptırıldığı ve Süleyman Paşa'nın otağını buraya kurduğu ve burası için halk arasında -*Nereye Gidiyorsun?* Şeklindeki soruya "Çağırda'ğa" diye cevap verildiği bu söylemin zamanla "Çardak'a" dönüştüğü şeklinde hiçbir dayanağı olmayan bir rivayet de bulunmaktadır.

42 BOA., Bâb-ı Âsafî- Âmedi Kalemî/Divan-ı Hümayun Sicilleri/Mühimme Defterleri (A. {DVNS-MHM.d.}), 127/184, 20.04.1130 (Hicri).

43 BOA., A. {DVNSMHM.d.}, 110/1777, 10.11.1109 (Hicri); BOA., Cevdet Tasnifi Askeriye (C.AS.), 622/26256, 29.12.1255 (Hicri).

44 BOA., Cevdet Tasnifi Bahriye (C.BH.), 270/12469, 18.05.1205 (Hicri).; BOA., C.BH., 47/2213, 11.08.1205 (Hicri).

45 Râşid Mehmed Efendi, Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, *Tarih-i Râşid ve Zeyli*, C 1, (haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Bakı Çakır, Ahmet Zeki İzgöer), İstanbul, 2013, s. 362.

46 BOA, Dahiliye İdare-i Umumiye Ekleri (DH. İ.U.M. EK), 24/60, 02/S /1335 (Hicri).

47 İngiliz perdahtı için pişirilmek üzere temin edilmektedir. BOA, C.AS. 927/40116, 22/M /1182 (Hicri).

48 Lâpseki ve Çardak civarından kesilen odunların miktarı, 1293/1876-77 yılında 390.000 Kg. Çam kerestesiydi. Miktar, ortalama olarak 300.000 kıyye (1 Kıyye=1,3 kg) yani 390.000 kilogramdır. Detay için bkz. Cezair-i Bahri Sefid Vîlayeti 1293/1876 Salnamesi, s.173.

49 BOA, 85 Numaralı Mühimme Defteri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayını, Ankara, 2002, s. 393.

50 BOA, Dahiliye Nezareti Muhaberatı Umumiye İdaresi (DH. MÜ.), 28-2/6, 29 Za 1327 (Hicri).

51 Padişah çadırı. Detay için bkz. Cenap Çürük, "Çadır, (Osmanlılarda Çadır)" *TDVİA*, C 8, İstanbul, 1993, s.162-164

52 Pars Tuğlacı, *Osmanlı Şehirleri*, İstanbul, 1985, s.225.

Trakya Umumî Müfettişi Kazım Dirik, 1938 yılının temmuz ayında Çardak Kasabası'nda yapılan incelemeden sonra hazırlattırılan raporda: "Alemsultan" Mevkii de incelenmiş ve Çardak Kasabası'nın Osmanlı'nın Rumeli'ye geçişinde bir hazırlık yeri olduğu, "Alemsultan" mevkiinin müzeler müdürlüğü tarafından dört taş sütunla tespit edilip buraya bir de küçük bina inşa ettirildiği, inceleme tarihinde binanın yıkık olduğu ve Çardak halkınca yıkıntılarının kaldırılarak buraya tarihi bir anıt dikme teşebbüsünde oldukları belirtilmiştir.⁵³

3.2. Salbaş Ağacı

Çardak Kasabası'nda bulunan bir başka tarihi ve kültürel varlık da "Salbaş" adı verilen ağaçtır. Çok büyük çapta ve oldukça eski bir çınar ağacı olan "Salbaş" ağacı, kasabanın kuzey doğusundaki mevkide bulunmaktadır. Halk arasında Osmanlı'nın Rumeli'ye kalıcı geçiş sürecinde *bu ağacın dallarından iki sal yapılip Rumeli'ye bu sallarla geçildiği* anlatıla gelmiştir. Çardak Kasabası'nda menkıbeye göre her yıl mayıs ayında temsili olarak Rumeli'ye geçiş ritüeli gerçekleştirilir.

Osmanlı Beyliği'nin Rumeli'ye kalıcı geçişi ile ilgili bilgi içeren kaynaklarda bu hadiseye, Osmanlı'nın Gelibolu'ya (Çimbi Kalesi'ne) geçmek üzere "Göreceden aşağı Viranca hisar denilen yere gelmesi"⁵⁴ ve buradan her salda 40'ar kişinin bulunduğu iki sal ile Rumeli'ye geçmesi⁵⁵ şeklinde yer verilir. Ancak Çimbi Kalesi'nin dolayısıyla da Gelibolu'nun alınmasının sallarla geçilerek yapılmış bir fetih olmadığı, yapılan detaylı çalışmalarla ortaya konulmuştur.⁵⁶ Salbaş Ağacı, 30.08.2002 tarihinde meydana gelen şiddetli fırtınada parçalanıp yıkılmış⁵⁷ günümüze gövdesinin bir kısmı ulaşabilmiştir.

53 Türk Tarih Kurumu Arşivi (TTKA), Kutu 2, Gömlek 2, Belge 19, 17.09.1938. "Alemsultan" mevkiinin günümüzdeki durumu için bkz EK-2.

54 Geçiş yeri için vardıkları yer konusunda kronikler arasında farklılık bulunmaktadır. Örneğin geçiş yeri: Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevârih*, c. 1, (haz. İsmet Parmaksızoğlu), Ankara, 1992, s.88'de Görece olarak geçerken, Şükrullah, *Behcet'üt Tevârih*, İstanbul, 2013, s.208'de Kemer olarak; Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, (haz. Atsız), İstanbul, 2013, s. 33'te "Güvercinlik'ten aşağı Varınça" olarak geçerken Düstûnâme-i Enveri, *Osmanlı Tarihi*, (haz. Necdet Öztürk), İstanbul, 2012, s.21'de ise Lâpseki olarak geçmektedir. İsmail Hakkı Danişmend ise bu mevkiin "Görece" adlı yer civarında "Paesus" denilen nokta olması ihtimali üzerinde durur. Bkz. İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C 1, İstanbul, 1947, s. 27. Paisos Antik Kenti, Zircirbozan'ın doğusunda yer alan Adatepe Köyü'nün doğu kesiminde bulunmaktadır. Bkz. Reyhan Körpe, "Troas bölgesi Antik Kentleri", *Çanakale Tarihi*, C 1, (ed. Mustafa Demir), İstanbul, 2008, s. 353.

55 Oruç Bey, a.g.e., s. 34; Şükrullah, a.g.e., s.209; Hoca Sadettin, a.g.e., s.89; Enveri, a.g.e., s.21'de asker sayısı 70 olarak verilmektedir. Osmanlı Tarihçisi Âli, Sal ile geçişi "Himmat-i Merdan ile, gayblar irsali ile Oldı bizim Salımız, Taht-ı Süleyman Gözlerimizi açmışız, Ahsen-i cimâ ile" mısra'ları ile anlatmaktadır. Bkz. Âli, *Kitabü't-Tarih-i Künhü'l-Ahbar*, C 1, (haz. A. Uğur, A. Gül, İ. Hakkı, M. Çuhadar), Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 1997, s. 76. Sal ile Rumeli'ye Geçiş, II. Bayezid Dönemi Osmanlı Tarihçisi Rûhî Çelebi tarafından da verilmiştir. Bkz. *Rûhî Târîhi*, (haz. Yaşar Yücel- Halil E. Cengiz), Ankara, 1992, s. 385.

56 Halil İnalçık, "Türkler ve Balkanlar", *Balkanlar*, İstanbul, 1993, s. 10-11; Münir Aktepe, "Çimbi", *DİA*, C. 8, İstanbul, 1993, s. 317.

57 <https://www.canakkaletravel.com/ilce/lapseki>.

3.3. Kum adası (Lagün Gölü)

Kum adası (Lagün Gölü), Çardak Kasabası'nda sahil kesiminde yer alır. 3.7 km uzunluğa, maksimum 100 m genişliğe ve maksimum 1.5 m yüksekliğe sahiptir. Kıyı okunun uzanışına bağlı olarak burada 1.3 km² yüzölçümüne sahip bir lagün meydana gelmiştir. Zincirbozan mevkiine kadar tali bir yol oluşturan kıyı oku, Çardak beldesinin 5 km doğusunda bulunan Bayramdere'nin Marmara Denizi'ne taşıdığı çakıl ve kumların 2.5 km güneybatı yönünde taşınıp çökmesiyle meydana gelmiştir.⁵⁸

Kum adası ile ilgili Rumeli'ye geçişle ilişkilendirilen bir *Kum ada Menkıbesi* bulunmaktadır.⁵⁹ Menkıbenin yöre halkında söylene gelmiş olan hali, velayetnamede geçen şekilde büyük oranda uyumaktadır. Ancak literatürde Kum adanın varlığının daha eski tarihlerde var olduğunu ortaya koyan bilgiler yer almaktadır. Bahse konu veriler, Kum ada menkıbesini tarihsel gerçeklikten uzak bırakmaktadır. Buna göre kum adadan M.Ö. 405 yılında *Atinalılar* ile *Sparta-Pers* ittifakı (Paleponnesoslular) arasında gerçekleşen Aigospotamoi⁶⁰ Savaşı'nda bahsedilmekte ve bu savaşta Atinalılar'ın, Paleponnesoslular'ın yelkenlerini Abarnis'teki Kum adada bularak burada imha ettikleri bilgisi verilmektedir.⁶¹

4. Çardak Kasabası'ndaki Osmanlı Dönemine Ait Mezar Taşları

Çardak Kasabası'nda Gazi Yakup Bey'in türbesi ile halk arasında "Kadınlar Mezarlığı" da denilen hazire içinde Gazi Yakup Bey'in aile efradına ait 6 kabrin 7 şahidesi bulunmakta olup bu eserler, yazı stili, bezeme ve taş özellikleri bakımından 15. Yüzyıl'a ait nadir kültür varlıkları arasındadır.

Çardak Kasabası'nda ayrıca Gazi Yakup Bey Aile mezarlığı içerisinde⁶² 47 Adet,

58 Vedat Çalışkan, vd., "Çanakkale İçin Bir Tabiat Parkı Önerisi: Çardak Kıyı Oku ve Lagünü (Çardak Kuş Cenneti)", T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı III. Bölge Müdürlüğü Çanakkale Şube Müdürlüğü, Çanakkale, 2013. s. 5-7.

59 Rıza Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesi*, Ankara, 2007, s. 14-16.

60 Eski Yunanca'da "Keçi deresi" anlamına gelen Aigospotamai'nin günümüzdeki yeri, Gelibolu ilçesine bağlı Sütlice köyüdür. Köyün kuzey batısında yer alan Büyükdere ağzında gerçekleşen Aigospotamai Savaşı, aslında 27 yıldır devam eden savaşların sonucusudur. Bkz. Barry Strauss, "Gelibolu ve Aigospotami Deniz Savaşı (M.Ö.405)", *Piri Reis Haritasının 500. Yılı Uluslararası Gelibolu Sempozyumu (9-10 Mayıs 2013) Bildiriler Kitabı*, (ed. Ramazan Gülemdam), Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2013, s. 11, 14.

61 Atinalı Amiral Kanon, deniz muharebesinde Paleponnesosluların gemilerinde hareketi kısıtlayan sadece açık denizde kullandıkları yükçe ağır keten yelkenlerin olmadığını fark etmiş ve kısa bir araştırmadan sonra bu yelkenleri Kum adada bulmuştur. Sam Lieu, "Abarnis", *Piri Reis Haritasının 500. Yılı Uluslararası Gelibolu Sempozyumu (9-10 Mayıs 2013) Bildiriler Kitabı*, (ed. Ramazan Gülemdam), Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2013, s. 4.

62 Buradaki şahidelerin tarihleri, 18-19. Yüzyıla arasındadır (Şeyhî Çelebi:1124/1712-1713)-(Abdurrahman Efendi:1328/1910-1911). Hazirede içindeki mezar taşlarının muhteva ettikleri bilgilere bakıldığında Gazi Yakup Bey Vakfı'nda görevli kişilere ait ve onların yakınlarına ait oldukları anlaşılmakta ve bu mezar taşlarının Gazi Yakup Bey Camii ön bahçesinden buraya taşınmış olma ihtimali bulunmaktadır. Nitekim, Fransız seyyah Gouffier'in 18. Yüzyılın sonlarında yapmış olduğu ve Çardak'ın da aralarında bulunduğu seyahatlerinde yapmış olduğu gravürleri arasında

yeni mezarlık içerisinde⁶³ 195 adet ve son olarak kasabanın Yukarı Mahallesi'nde bulunan eski mezarlık içerisinde de 23 Adet olmak üzere toplamda 272 adet Osmanlı dönemine ait eski Türkçe yazılı mezar taşı bulunmaktadır.

Bunlardan başka kasaba merkezinde eski Türkçe yazılı kitabe de bulunmakta olup, Gazi Yakup Bey Hanı'nın giriş kapısı üstünde iki kitabe, Hacı Mahmut Ağa Camii giriş kapısı üzerinde iki kitabe ve Gazi Yakup Bey Camii içerisinde de Arapça hat yazıları yer almaktadır.⁶⁴

4.1. Gazi Yakup Bey Türbesi ve Aile Mezarlığındaki Osmanlı Dönemi Mezar Taşları

4.1.1. Gazi Yakup Bey Kabri

Gazi Yakup Bey'in kabri, banisi olduğu caminin kible tarafındaki ön haziresinde yer almaktadır. Kabrin üzeri açık ve toprakla örtülüdür. Şahidelerin yazısı celi sülüstür. Baştaşı, 96 cm boyunda ve 11 cm kalınlığındadır. Taşın kitabesi ise boyu 54 cm boyunda ve 37 cm genişliğindedir. Ayaktaşı ise 107 cm boyunda ve 9 cm kalınlığında olup kitabe kısmı 61 cm boyunda 9 santimetre kalınlığında ve üstten 36,5 alttan da 38 cm genişliğe sahiptir. Her iki şahidede satır aralığı 25 cm, elif boyu ise 19-20 cm dir.

Gazi Yakup Bey Kabri Baştaşı Ön Yüz			
Şahide Görseli	Çeviriyazı	Okunuşu	Anlamı
	قال الله سبحانه وتعالى كل من عليها فان ويقي وجه ريك ذوالجلال والإكرام	Kâle'llâhü sübhânehü ve te'âlâ küllü men aleyhâ fânin ve yebkâ vechü rabbike zü'l- celâli ve'l-ikrâm.	Yüce Allah şöyle buyurdu: "Dünya üzerindeki her şey fânidir. Sadece ikram ve celâl sahibi senin Rabbinin kuvveti bâkî kalacaktır"

Gazi Yakup Bey Camii de yer almakta ve gravürde caminin kible tarafında ağaçların önünde görülen mezar taşları dikkat çekmektedir. Choiseul-Gouffier, Marie-Gabriel-Florent-Auguste de (1752-1817) Auteur du texte Voyage pit-toresque de la Grèce. T. 3. 1782-1822, Paris, 1822, s. 448-449. Gravür için bkz. Ek 1.

63 Buradaki şahideler, yerel yönetim tarafından 90'lı yıllarda Hasköy mevkiindeki düzenleme sonrasında kasabanın kabristanına taşınmıştır.

64 Bahse konu mezar taşlardan, toplam sayının fazla olması dolayısıyla Gazi Yakup Bey'in kabir şahideleri ve aile mezarlığındaki aile efradına ait olan kabirlerin şahideleri ile kitabeler çalışma kapsamı içerisine alınmış olup çalışma dışında kalan mezar taşları ayrı bir çalışma ve proje ile yayıma hazırlanacaktır.

Gazi Yakup Bey Kabri Baştaşı Arka Yüz			
Şahide Görseli	Çeviriyazı	Okunuşu	Anlamı
	<p>الله باقى عجبت لضاحك بلاء فيه والموت طالب قال الله تعالى كل نفس ذائقة الموت</p>	<p>Allah bâkî. Acibtü li-dâhikin belâ'un fihi ve'l- mevtü tâlibün. Kâlellâhü te'âlâ küllü nefsin zâ'ikatü'l-mevt</p>	<p>Allah sonsuzdur. Kederli bir kişinin gülüşüne hayret ederim. Zira ölüm onu istemektedir Her nefis ölümü tadacaktır</p>

Gazi Yakup Bey Kabri Ayaktaşı Ön Yüz			
Şahide Görseli	Çeviriyazı	Okunuşu	Anlamı
	<p>الله ربي مرحوم حاجي يعقوب بن عبدالله تور الله قبره</p>	<p>Allâh rabbî Merhum Hacı Yakup bin Abdullah, nevverallâhü kabrehü</p>	<p>Allah Rabbimdir. Merhum Abdullah oğlu Hacı Yakup, Allah kabrini nur- landırsın.</p>

Gazi Yakup Bey Kabri Ayaktaşı Arka Yüz			
Şahide Görseli	Çeviriyazı	Okunuşu	Anlamı
	<p>سبحان من تعزز العباد بالقدرة و البقا وقهر العباد بالموت والفنا هذا قبر السعيد الشهيد المحتاج الي رحمة الله تعالى</p>	<p>Sübhâne men te'azzeze'l-ibâde bi'l-kudreti ve'l-bekâ ve kahhera'l-ibâde bi'l-mevti ve'l- fenâ. Hâze kabrü's- sa'idü's-şehîd el-muhtâcû ilâ rahmeti'llâhi teâlâ.</p>	<p>Kulları sonsuz kudretiyle aziz kılanı ve onlara geçicilik ve ölüm ile boyun eğdireni tenzih ederim. Bu kabir doğru, şehit yüce Allah'ın rahmetine muhtaç</p>

4.1.2. Gazi Yakup Bey Aile Mezarlığı

4.1.2.1. Gazi Yakup Bey Oğlu Mehmed Bey'in Kabri

Kabrin uzunluğu, 4,43; yerden yüksekliği ise 50 cm'dir. Kabir, 580 cm uzunluğunda bir pafta içerisinde bulunmaktadır.⁶⁵

Mehmed bin Hacı Yakup Bey Kabri Baştaşı Ön Yüz			
Şahide Görseli	Çeviriyazı	Okunuşu	Anlamı
	<p>الله ولاسواه قال الله تعالى كل من عليا فان ويبقى وجه ربك ذوالجلال والإكرام</p>	<p>Allahü velâ sivâhu. Kâle'llâhü te'âlâ küllü men aleyhâ fânin ve yebkâ vechü rabbike zü'l-celâli ve'l-ikrâm</p>	<p>Allah'ın bir benzeri eşi yoktur. Yüce Allah buyurdu: "Herşey son bulacak; sadece celal ve ikrâm sahibi Rabb'in kalacaktır"</p>

Mehmed bin Hacı Yakup Bey Kabri Baştaşı Arka Yüz			
Şahide Görseli	Çeviriyazı	Okunuşu	Anlamı
	<p>الله باقى سبحان من تعزز العباد بالقدره و البقا العباد بالموت وقهر والفنا وقال الله تعالى كل نفس ذائقة الموت</p>	<p>Allâh bâkî Sübhâne men te'azzeze'l-'ibâde bi'l-kudreti ve'l- bekâ ve kahhara'l- 'ibâde bi'l-mevti ve'l-fenâ Kâle'l-llâhü te'âlâ küllü nefsin zâ'ikatü'l-mevt.</p>	<p>Allah sonsuzdur. Kulları sonsuz kudretiyle aziz kılanı ve onlara geçicilik ve ölüm ile boyun eğdiren tenzih ederim. Yüce Allah şöyle buyurdu: "Her nefis ölümü tadacaktır"</p>

65 Kabrin, sağ ve sol taraflarında yaklaşık iki-üç kabir olması muhtemeldir. Nitekim Mehmet Bey kabrinin sağ tarafında ve onun kabri baş taşına yakın halde (153 cm sağında) bir baş taşı olduğu görülmekte olup görünen kısımda herhangi bir yazı yoktur.

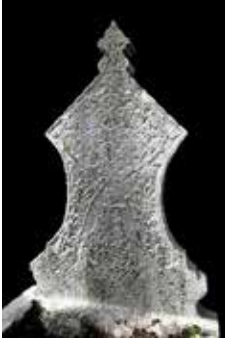
Mehmed bin Hacı Yakup Bey Kabri Ayaktaşı Ön Yüz			
Şahide Görseli	Çeviriyazı	Okunuşu	Anlamı
	<p>قال رسول الله صلى الله عليه و سلم الدنيا فناء و خيرها بقاء صدق رسول الله</p>	<p>Kâle resûlül'illâhi sallallâhü 'aleyhi vesellem Ed-dünyâ fenâ'un ve hayrühâ bekâ'un sadaka resûlüllâh.</p>	<p>Allah'ın elçisi (salât ve selam onun üzerine olsun) buyurdu: "Dünya fânîdir; onun hayırlı yönü sonsuzluktur".</p>

Mehmed bin Hacı Yakup Bey Kabri Ayaktaşı Arka Yüz			
Şahide Görseli	Çeviriyazı	Okunuşu	Anlamı
	<p>هذا قبر السعيد الشهيد المحتاج الي رحمة الله تعالى محمد بن حاجي يعتقوب نور الله قبره تحريرا في اوائل شهر ربيع الاولى سنة اربع وتسعين و ثمان مائة</p>	<p>Hâze kabrû's- sa'idü's-şehîd el-muhtacü ilâ rahmeti'llâhi te'âlâ Mehemmed bin Hacı Yakûb nevvera'llâhü kabrehü. Tahriren fi evâil-i şehr-i Rebîtü'lula sene erbaa ve tisîne ve semani mie.</p>	<p>Bu kabir saîd ve şehîd yüce Allah'ın rahmetine muhtaç olan Hacı Yakup oğlu Mehmet'e aittir –Allah kabrini nurlandırısın. Evâil-i Rebiülevvel 894 [Şubat 1489] tarihinde yazıldı.</p>

4.1.2.2. Fatma Hatun Kabri

Kabrin; boyu 210, genişliği 105 ve yerden yüksekliği ise 60 cm dir. Kabrin, sağ ve sol cephesinde uzunluğu 160, genişliği de 27 cm olan kanatlarda beyitler ve süslemeler bulunmaktadır.

Fatma Hatun Kabri Baştaşı Ön Yüz			
Şahide Görseli	Çeviriyazı	Okunuşu	Anlamı
	<p>اسكنها المنان في رياض الجنان بالطف والاحسان هر كه آمد بجهان اهل فنا خواهد بود آن كه پاینده و باقیست خدا خواهد بود سفره باز کشیده است اجل قاف بقاف همه را بر سر این سفره صلا خواهد بود آگر دنیا وفا کردی بخاصان بماند بر جای محمد او ذاتی</p>	<p>Üskühâ fi riyâzi'l- cinân bi'l-lutfi ve'l- ihsân Her kim âmed be cihân ehl-i fenâ hâhed bûd An ki pâyende ve bâkîst Hüdâ hâhed bûd Sefere bâz keşîde est ecel kâf be kâf Heme râ ber ser in sefere sılâ hâhed bûd Eger dünyâ vefâ kerdî be hâssân be mâned ber cây-ı Muhammed u zâtîi</p>	<p>Herşeyi bolca veren Allah, lutfuyla ve ihsanıyla onu Cennet bahçelerinde oturtsun. Her kim ki dünyaya geldi, fena bulacaktır. O ki her daim kalıcıdır ve bâki kalacaktır. Ece Kaf Dağı'nın arkasında olsa da yolculuk bir gün son bulacaktır. Herkes çıktığı yolculuğun sonuna ulaşacaktır. Eğer dünyanın seçilmişlere karşı bir vefası olsaydı; [Hz.] Muhammed hayatta kalırdı.</p>

Fatma Hatun Kabri Baştaşı Arka Yüz			
Şahide Görseli	Çeviriyazı	Okunuşu	Anlamı
	Kandil motifi vardır.	-	-

Fatma Hatun Kabri Ayaktaşı Ön Yüz			
Şahide Görseli	Çeviriyazı	Okunuşu	Anlamı
	<p>إنتقلت من دار الفناء الى دار البقاء فاطمة الحاتون بنت سليمان جلبي طابت ذراها و جعل الجنة مثواها</p> <p>قرآن عظيم آته مونس آخر آته او گردان، في اوائل شهر رجب سنة التى و تسع و مائة</p>	<p>İntekalet min dârü'l-fenâ ilâ dârü'l-bekâ Fâtîmatü'l-Hâtûn bint-i Süleymân Çelebi, tâbet serâhâ ve ceale'l- Cennete mesvâhâ.</p> <p>Kur'ân-ı azîm ana mûnis-i âhir ana o gerdân, fi evâil-i şehr-i Receb sene isney ve tis'a ve mi'e.</p>	<p>Süleyman Çelebi kızı Fatma Hatun fâni dünyadan bâkî yurda göçtü –Toprağı bol olsun; Allah durağını Cennet eylesin.</p> <p>Yüce Kur'ân ona son yoldaş ve onun boyunluğu olsun, tarih: Evâil-i Recep 902 [Mart 1497]</p>

Fatma Hatun Kabri Ayaktaşı Arka Yüz			
Şahide Görseli	Çeviriyazı	Okunuşu	Anlamı
	Kandil motifi vardır.	-	-

Fatma Hatun Kabri Sağ ve Sol Kanat Tarafı			
Şahide Görseli	Çeviriyazı	Okunuşu	Anlamı
	جهان چونکه باقی قلاسی دکل وفا بولمز اندن نه سلطان نه قول بو عمرک تترك کچر مدتی جهانک همیشه بودر عادی	Cihân çünkü bâkî kalası değil Vefâ bulmaz andan ne sultân ne kul Bu ömrün tezirek geçer müddeti Cihânın hemîşe budır âdeti	Dünya kalıcı değildir dolayısıyla ne sultan ne de kul ondan bir karşılık görür. Bu ömrün hızlıca tükenir; dünyanın her zamanki âdeti budur.

4.1.2.3. Ayşe Hatun Kabri

Kabrin boyu, 185 cm Yerden yüksekliği, 87 cm genişliği ise 97 cm'dir. Ayak taşı yoktur. Baş taşının ön kısmında rûmî motifler bulunmakta olup arkasında süsleme bulunmaktadır. Kabrin sağ cephesinde kalınlığı 9 cm Uzunluğu, 176 cm Genişliği de 27 cm olan taş üzerinde rûmî motifler bulunmaktadır. Kabrin sol cephesinde ise herhangi bir motif bulunmamakta olup bu kısmın sonradan yapılmış olması muhtemeldir. Sol kanat taşının kalınlığı 13 cm'dir. Baş taşının yan kısımlarına tuğla konulmuş ve üstüne yanlışlıkla erkek başlığı konulmuştur.

Ayşe Hatun Kabri Baştaşı Ön Yüzü			
Şahide Görseli	Çeviriyazı	Okunuşu	Anlamı
	<p>انتقلت من دار الفناء الى دار البقاء عائشة بنت سليمان جلبي طاب ثراها و جعل الجنة مشواها في اوائل شهر ذي القعدة سنة تسعه و تسعين و ثمانمائة</p>	<p>İntekalet min dâri'l-fenâ ilâ dâri'l-bekâ Âîşe binti Süleymân Çelebî tâbet serâhâ ve ceale'l-Cennete mesvâhâ.</p> <p>Fî evâ'ili şehri Zilka'de sene tis'a ve tis'in ve semâni mi'e</p>	<p>Süleyman Çelebi kızı Ayşe Hatun geçiçi yurttan sonsuz diyara göç etti. Toprağı bolsun Allah, Cennet'i ona kalacağı yer eylesin.</p> <p>Fî Evâil-i Zilkade 899 [Ağustos 1494]</p>

4.1.2.4. Yazısız Kabir

Yazısız kabir, lahit tarzında olup, baş ve ayak ucunda boyu 195 cm eni ise 91 cm olan iki yazısız şahide bulunmaktadır. Kabrin üzerinde boyu 198 cm eni de 53 cm ebadında bir mermer kapak bulunmaktadır. Kapakta kırılma mevcuttur ve üzerinde süsleme motif vardır. Kabrin yerden yüksekliği 30 cm'dir. Baş taşı arka yüzünde kandil motifi bulunmaktadır.

Yazısız Kabir (Lahit)			
Şahide Görseli	Çeviriyazı	Okunuşu	Anlamı
	Motif ve Kandil Süslemesi vardır.	-	-

4.1.2.5. Yazısız Diğer Kabir

Kabir, 236 cm uzunluğunda ve 114 cm genişliğindedir. Yerden yüksekliği, 50 cm olup, üzeri açık ve toprak ile örtülüdür. Kabrin hiçbir yerinde yazı, süsleme ya da motif bulunmamaktadır.

Yazısız Diğer Kabir			
Şahide Görseli	Çeviriyazı	Okunuşu	Anlamı
	-	-	-

4.2. Kitabeler

4.2.1. Gazi Yakup Bey Hanı Kitabeleri

Gazi Yakup Bey Hanı Kapı Girişi Üst Kitabe			
Şahide Görseli	Çeviriyazı	Okunuşu	Anlamı
	<p>خيدًا خان جلی شانہ بالمغلی باهر برهانه صار مغموراً بامر قد جزى عن جناب ساطع سلطانه إنه السلطان محمد بن مراد الذي شاع الوري ا خسانه الامير میر المجتبی يعقوب بك ابن عبدالله في ديوانه صار عبداً قلت تاريخاً یح صین عن کر الوري بنيانه</p>	<p>Habbezâ han' u celi şâne⁶⁶ bi'l- meâli bâhir-i burhan-ı sâr, bi-emr kad cerâ an cenâb-ı sâtî' sultan, innehü's- sultan Mehemmed bin Murad ellezi şâ'a'l verye ihsan, li'l-emîrî'l- müctebâ Yakub Bey ibni Abdullâh fî divane, sâr-ı 'abden kultü tarihen yec'in sine 'an kerri'l-verye bünyâne</p>	<p>Güzelliği, hoşluğu ile aşikâr olan han güçlükleri çözenlerin yüceliği ile delilleri aşikardır, sultanın emri ile yükselip bitti, Şanı büyük Sultan Murad oğlu Mehmed Bey, divanında kulu bulunan seçkin beylerden olan Yakup Bey'e ihsan etti, tarihi "yec in" olarak denildi. Allah [bu] binayı musibetlerden muhafaza etsin.</p>

Kitabenin boyu 112 cm genişliği ise 53 cm dir. Ebced hesabı ile tarihi: **یح صین عن** (ر = 20, ک = 50, ن = 50, ع = 70, ن = 50, ی = 10, ص = 90, ج = 3, ی = 10, ی) کر الوري بنيانه
 200, ا = 1, ل = 30, و = 6, ر = 200, ی = 10, ب = 2, ن = 50, ی = 10, ا = 1, ن = 50, ه =
 5, **Ebced Değeri Toplamı: 868.**) Hicri 868, Miladi 1463/1464'tür.

Gazi Yakup Bey Hanı Kapı Girişi Alt Kitabı			
Şahide Görseli	Çeviri yazı	Okunuşu	Anlamı
	<p>رحمت اتسون اول كشونوك روحنه بي حد خدا كه ايده اخلاصيه بنياد ايده بوئی دعا هم شفيع اوله احمد صدر رسول العلا يار بو بكر عمر عثمان على مرتضا كم جهان باقي دكلدر آئی بيلر خاص و عام باقي اولن بو جهانده انجق دعادر و السلام (احمد) 867</p>	<p>Rahmet itsün ol kişinün ruhuna bî- hadd Hüda</p> <p>Ki ide ihlâs ile bünyâd idene bunu duâ</p> <p>Hem şefi ola Ahmed sadr-ı resûlü'l-ulâ</p> <p>Yâr-ı [E]bübek[i]r Ömer Osmân Ali i murtezâ</p> <p>Kim cihân bâki değildir ânî bilir hâss u ‘âm</p> <p>Bâki olan bu cihânda ancak duadır vesselâm</p> <p>867 Ahmed</p>	<p>Bu eseri yaptıranın rahmet etsin Allah, Peygamber efendimiz şefaathçisi olsun, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali ondan hoşnut olsun. Allah yolundan olanlar cihanda baki kalmayacağını bilir. Baki olan bu cihanda ancak duadır.</p> <p>1462/1463 Ahmed</p>

Kitabe, diğer kitabeden farklı olarak 6 adet kartuş içinde yazılmış ve süslemeler de kullanılmıştır. Kitabe genişliği 52 cm boyu ise 84 cm'dir. Elif boyu 14,5 cm'dir.

Kitabelere göre Gazi Yakup Hanı Hicri 867 Miladi 1462-1463 yılında inşa edilmeye başlamış ve Hicri 868 Miladi 1463-1464 tarihinde tamamlanmıştır.

Gazi Yakup Bey Hanı ve camii, 1938 yılı temmuz ayında Trakya Umûm Müfettişi Kazım Dirik tarafından yapılan incelemede “Fatih devrine ait ilk Osmanlı devri mimarisinin karakteristik özelliklerini barındırmaları nedeniyle korunmalarının milli tarihimiz için kazanç” olacağı belirtilerek durum Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'na aktarılmış ve Türk Tarih Kurumu Başkanlığı tarafından da bu talep 17.9.1938 tarihinde Kültür Bakanlığı'na ve Vakıflar Umum Müdürlüğüne iletilmiştir.⁶⁷

67 Trakya Umûm Müfettişliğince 31.8.1938 tarihinde Kazım Dirik tarafından imzalanmış ve Türk Tarih Kurumu'na gönderilmiş yazıda: Rapor hazırlamak üzere bahse konu dönemde Vize'de kazı çalışmasında bulunan Mimar Mazhar Altan'ın Han ve Caminin incelenmesi için Çardak'a gönderildiği belirtilmiş ve hazırlanan raporda: Han için: “Kervansaray” tabiri kullanılarak “Birinci Murad zamanında (H.770-780) yılları arasında yapıldığı ve “Birinci Muradın Rumeli Savaşlarında Çardak ordunun sevkıyat merkezi olduğundan hanın bu maksatla yapılmış olduğuna ihtimal verilir...” şeklinde dayanaksız ve hatalı bir yargıda bulunmuş ve damında da yine aynı raporda “Gazi Yakup Bey'in bu Han'ı kendi eser-lerini inşa ederken esashıca tamir ettirdiği” şeklinde yine yanlış bir yargıya varılmıştır. TTKA, Kutu 2, Gömlek 2, Belge 19, 17.09.1938.

4.2.3. Hacı Mahmut Ağa Camii Kitabesi

Hacı Mahmut Ağa Camii'nin giriş kapısı üzerinde iki kitabe bulunmaktadır. Alt kitabe caminin inşa, üst kitabe ise yenileme kitabesidir.

Alt kitabe, 42 cm boyunda ve 100 cm genişliğindedir. Elif boyu 4,5-7 cm olarak değişiklik göstermektedir. Üst kitabe ise 98 cm genişliğinde ve 30 cm boyundadır. Bu kitabede elif boyu ise 3,5 cm'dir. Kitabelere göre Hacı Mahmut Efendi tarafından başlanılan ve damadı tarafından 1205/1790-1791 tarihinde tamamlanan cami, Lâpseki hâkimi Mehmet Halid Efendi'nin gayretiyle 27 Recep 1315/22 Aralık 1897'de yeniden yaptırılmıştır.

Hacı Mahmut Ağa Camii Üst Kitabe			
Şahide Görseli	Çeviriyazı	Okunuşu ⁶⁸	Anlamı
	<p>بحمد الله چون ظهور ایندی بینه عون خدا بو مقام عزتی بو یزد قلبی سزا حاجی محمود افندی قلمش ایدی ابتدا یا الهی رحمتکه سن آکا ایله اعطا سعی ایدردی اختتامنه عمری ابقده وفا بینه دامادی یدیه چون تام اولدی بنا لطفنکه مظهر اوله امر جناب کبریا ویر آکا اجر جزیل را بوم الجزا دیهدک اثناء دعاده تاریختن شوقیا مسکین جنت اعلا ایله سن یا ربنا من هجرة النبوة لمد خس و مائین و الف</p>	<p>Bi-hamdillâh çûn zuhûr itdi yine avn-i hudâ bu makam-ı izzeti bu yire kıldı sezâ Hacı Mahmut Efendi kılmış idi ibtida ya ilahi rahmetinle sen âna eyle itâ sa'y iderdi ihtitamına ömri itmedi vefa yine damadı yediyle çûn tamâm oldı bina lutfına mazhar ola ey cenâb-ı kibriyâ vir âna ecr-i cezil rabbenâ yevmü'l- cezâ didük esnâ-i duada târihini şevkiya meskenin cennet-i a'lâ eylesün yâ rabbena min hicreti- nebeviyye li-sene hams ve mi'eteyn ve elf</p>	<p>Hamdolsun ki Allah'ın yardımı yine zuhur etti. Hacı Mahmut Efendi'nin başladığı inşaat ömrünün yetmemesi nedeni ve Allah'ın yardımı ile damadı tarafından tamamlandı. Allah rahmet etsin ve ceza gününde sevaplarını üzerine kılsın. Tarih dua kısımında söylenildi, Allah mekanını cennet eylesin. 1205/1790- 1791</p>

68 Kitabe daha önce Ali Osman Uysal tarafından okunmuş ancak "çûn" kelimesi "hub", "ihtitâm" kelimesi "ihtimâm" ve "cezîl" kelimesi de "hezîl" olarak yanlış okunmuştur. Bkz. Ali Osman Uysal, "Lapseki / Çardak'ta Osmanlı Eserleri", XVI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi 21 Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (18-20 Ekim 2012), Ed.: M.A. Eser-E.B. Fataha-G. Koyun, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas, 2014, ss.801-818.

Hacı Mahmut Ağa Camii Üst Kitabe			
Şahide Görseli	Çeviriyazı	Okunuşu	Anlamı
	سایه مبراتوایه جناب عبد الحمید خان غازیده چارداقده دفین حاک عطر ناک اولان صاحب الخیرات حاجی محمود افندیکنک اشبو جامع شریفی و مکتب منیفی لâpsکی قضاسی حاکمی موالی کرامدن فضیلتلو محمد حالد افندیکنک همت نظارتیه وقفی حاصلاتندن مجدداً انشا اولغمشدر 27 رجب سنه 1315	Sâye-i meberrât- vâye-i cenâb-ı Abdülhamid Han Gazide Çardakda defin-hâk ve ıtır-nâk olan Sâhibü'l-hayrât Hacı Mahmud Efendinin işbu cami-i şerifi ve mekteb-i münifi Lâpseki kazâsı hâkimi mevâli-i kirâmdan faziletlü Mehmet Halid Efendinin himmet-i nezâretiyle vakfi hâsılâtından müceddeden inşa olunmuşdur 27 Recep 1315	Yardıms sever, hayır ve hasenat sahibi Abdülhamid Han döneminde Çardak'ın müs kokulu toprağında defin olunmuş Hacı Mahmud Efendi'nin camisi ve mektebi, cömert ve eli açık olan faziletli Lâpseki ilçesi hâkimi Mehmed Halid Efendi'nin yardımı ile vakıf geliri ile yeniden inşa olunmuştur. 22 Aralık 1897

Hacı Mahmud Efendi hakkında literatür ve arşiv araştırmasında, vakfiye ya da biyografik bilgiye rastlanmamıştır. Vakfın kaydı atik esas defterinde, 1160/1747-1748 tarihi ile Tekke Mahallesinde sakin Hacı Mahmud Efendi'nin cami ve mektebi olarak kayıtlıdır.⁶⁹ 10 Receb 1208/11 Şubat 1794 tarihinde, vakfın tevliyeti, Emetullah Hanım adında birinin üzerindedir.⁷⁰

Hicri 1250/Miladi Mart/Nisan 1835 tarihinde Lâpseki kadısı Hâfız Mehmed Tahir'in onayı ile düzenlenmiş bir vakfiyeye zeyli bulunmaktadır.⁷¹ Vakfiye zeyline göre, Çardak Kasabası'ndan Yakup Ağa ibn-i eş-şeyh Mehmed Hacı Mahmud Ağa'nın mücedden inşa ettirdiği caminin eksik kalan kısımlarının tamamlanması için oğlu İsmail'in müteveli

69 VGMA, Atik Esas, 416/1160.

70 VGMA, 195/21. s. 44-45.

71 Vakıflar Genel Müdürlüğü Çanakkale irtibat bürosu kayıtlarından temin edilmiştir.

ve kendisinin de oğluna vasi-i muhtar olmak üzere kadiya başvurmuştur. Buna göre; Yakup Ağa, caminin eksik kalan kısımlarının tamamlanabilmesi için gelirlerinden 500 Kuruş'u Hacı Mahmud Ağa Vakfına bağışlamış ve Lâpseki kazası yakınında bulunan 500 Kuruş kıymete sahip bir başlı iki taşlı değirmenin yıllık gelirini de vakıf mütevellisine bırakmıştır. Yakup Ağa ayrıca vakfın kira gelirlerinden peşin olarak alınan (muaccele) bedelinden de caminin mumu ve kandil için zeytin yağına beher şehir-i 60'şar para tahsis edilmesini ve oğlu İsmail hayatta oldukça değirmenin gelirlerinden günlük olarak cami imamına 6, hatibine 3, müezzinine 4, kayyumuna 2 akçe ve mektebin muallimine de 3 akçe maaş tayin etmiştir.

Yakup Ağa ayrıca kendisinin vefatı halinde vakıf mütevelliyetinin evladına ve evlatlarından devam edecek nesilden reşit olan büyük çocuklarının yoksa evladı kızlarının mütevelliliğe devam etmesini onlardan gelecek nesillerin kesilmesi halinde caminin imam ve müezzinlerinin bu görevi ifa etmesini de şart koşturmuştur. Müşahitler huzurunda vakfiye zeyli onaylanmış ve Yakup Ağa'nın oğlu vakfa müteveli olarak nasp ve tayin edildikten sonra hayatta olduğu müddetçe değirmenin gelirinin caminin mum ve zeytin yağı gibi ihtiyaçlarının yanında görevlilerin maaşlarına harcaması kalan fazla bakiyenin de kıymetlendirmek üzere işlem yapılması ve caminin tamir vb. giderleri için kullanılması şart koşulmuştur.

Yakup Ağa da Hacı Mahmud Ağa Vakfı'na oğlunun işlemlerine himaye ve yardım etmek amacıyla vasi-i muhtar tayin edilmiştir. Vakfiye zeylinin müşahitleri ise, Muhtar Osman Efendi, es-seyyid Ali ağa Lâpseki, Şeyh-zâde Süleyman Efendi, Hafız Hüsnü Efendi Çardak, Molla Mustafa Bey Çardak, Ömer Emin Ağa Çardak, es-Seyyid Mehmed Memiş Efendi Çardak, ...[silik] Efendi, El-hac Ahmed Çardak ve Hafız Mustafa Efendi Çardak olarak kaydedilmiştir.⁷²

19 Rebiulahir 1334/24 Şubat 1916 tarihinde vakfın gelirinin 8.205 kuruş 10 para olduğu belirtilerek hüddema vazifesinin terkin-i kaydı nedeniyle şehri 150 kuruş maaşla imamlık, 50 kuruş maaşla hitabet, 100 kuruş maaşla müezzinlik ve 120 kuruş maaşla da muallimlik vazifelerine görevlendirme yapılması talep edilmiştir.⁷³

Tablo 1 Hacı Mahmud Ağa Vakfında Görevli Personel

Görevli Adı	Tarih
Hafız Süleyman (İmam) ⁷⁴	1773
Mehmed Emin bin Hamdi (İmam) ⁷⁵	1793/1794
Mustafa bin Mehmed (İmam)	1793/1794
Halil bin Eyüp (Mekteb-i Sıbyan Muallimi) ⁷⁶	1794

72 Vakfiye Zeyli ve çevirisi Ek-3'tedir.

73 Maaş tutarları aylıktır. VGMA Defter, 312/121.

74 VGMA, Hurûfât Defteri: 1150, s. 12. Cemazeyilevvel [1]187/ Temmuz-Ağustos 1773.

75 Yerine Mustafa bin Mehmed'in atanmıştır. VGMA, Hurûfât Defteri: 569, s.3. [1]208/1793-1794.

76 Vefatı dolayısıyla yerine Mehmed Emin atanmıştır. İmam-Hatip yevm-i 9 Akçe, Mekteb-i Sıbyan 23 Muallimliği yevm-i 3 Akçe. VGMA, Hurûfât Defteri: 569, s.3. [1]208/1793-1794.

Mehmed Efendi (İmam) ⁷⁷	1845
Derviş Halil Hilmi (Mekteb-i Sıbyan Muallimi) ⁷⁸	1845
Hafız Ali Efendi (İmam ve Mekteb-i Sıbyan Muallimi) ⁷⁹	1846
Hafız Ali Efendi bin Abdullah (İmam-Hatip) ⁸⁰	1888
Hüseyin Fevzi Efendi bin Mustafa (Mekteb-i Sıbyan Muallimi) ⁸¹	1888
İbrahim Edhem Efendi bin Osman (İmam-Hatip) ⁸²	1889
Ahmed Ziyaeddin Bey (Müezzin)	1927
Ahmet Bey (Müezzin)	1929
Hüseyin Efendi (Müezzin) ⁸³	1929
İsmail Kaya (İmam) ⁸⁴	1936
Hacı Ömer Tevfik (İmam) ⁸⁵	1948

Görevlendirmeler imtihan bağlı olunan kazadan ya da sancaktan görevlendirilen yetkililerce yapılan imtihan neticesinde yapılmıştır.⁸⁶

Hacı Mahmud Efendi Camii, kagir (yığma) olarak inşa edilmiştir. Caminin iç kısmında tavan ahşap olup, iç duvarlarda süsleme ya da yazı bulunmamaktadır. Günümüzde halen kullanılmakta olan cami, halk arasında “orta cami” olarak bilinmektedir.

77 Hüseyin Arabacı, *Temettuat Defterlerine Göre 1845 Yılında Çardak...*, s. 70.

78 Arabacı, aynı yer.

79 1846 yılında, Hacı Mahmud Ağa Vakfı'nda günlük 9 Akçe vazife ile cami imam hatipliği ve günlük 3 akçe ile sıbyan mektebinin muallimi olarak görev yapan Hafız Mehmed bin İsmail vefat ettiğinden oğlu Hafız Ali Efendi, imamet ve mekteb-i sıbyan muallimliği görevine aynı maaş tutarları ile atanmıştır. BOA., Cevdet Tasnifi Maarif (C.MF.), 26/1262 (Lef 1). Tarih yok; BOA., C.MF., 26/1262 (Lef 2), 10 Şevval 1262/1 Ekim 1846; VGMA., 154/39; VGMA., Defter 2518/41; VGMA Defter., 878/129.

80 BOA., Evkaf Mektubi (EV.MKT.), 1434/124, 7 Mayıs 1304/19 Mayıs 1888.

81 Hüseyin Fevzi efendinin bu göreve, şehri 120 Kuruş ile 21 Şevval 1305/1 Temmuz 1888 tarihinde görevlendirilmiştir. VGMA, 195/21. s. 44-45.

82 23 Şubat [1]303/6 Mart 1888 tarihinde, Hacı Mahmud Efendi camisinin imam ve hatiplik vazifesini yürüten Hafız Ali Efendi bin Abdullah'ın vefat etmesi dolayısıyla hatiplik vazifesi için İbrahim Edhem Efendi bin Osman'ın atanması Biga Sancağı Mutasarrıflığına talep edilmiştir. Ancak 35 kuruşluk işlem harcının mazbata ile birlikte gönderilmemesi nedeniyle bu talep işleme alınmamıştır. Şahsiyet kaydında, 29 Zilkade 1306/27 Temmuz 1889 tarihinde caminin imam ve hatibi şehri 150 kuruş maaş ile İbrahim Edhem Efendi bin Osman olarak geçmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), 195/21. s. 44-45; BOA., EV.MKT., 1434/124, 7 Mayıs 1304/19 Mayıs 1888; VGMA., 4591/66; Bahse konu meblağın gönderilmesi tekrar bildirilmiştir. BOA., EV.MKT., 1433/97, 10 Mayıs 1304/22 Mayıs 1888.

83 Müezzinliğe Ahmed Ziyaeddin Bey'in ölümü üzerine 6.12.1927'de Ahmet Bey getirilmiştir. (Şehri: 100 Kuruş) adı geçen Ahmed Bey'in istifası ile 24.10.1929'da bu görev Hüseyin adında birine verilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), 195/21. s. 44-45.

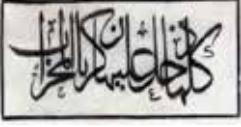
84 İbrahim Edhem Efendi'nin vefatı nedeniyle imamlık görevi 17.1.1936 tarihinde İsmail Kaya'ya tevcih edilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), 195/21. s. 44-45.

85 İsmail Kaya'nın 21.5.1943 tarihinde Gazi Yakup Bey Camii İmam ve Hatipliğine atanmasından sonra bu vazifeye 11.9.1948 tarihinde Hacı Ömer Tevfik görevlendirilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), 195/21. s. 44-45.

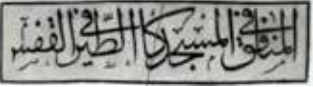
86 BOA. EV.MKT., 1465/128.

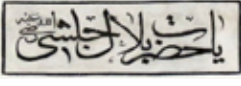
4.2.4. Gazi Yakup Bey Camii İçindeki Metinler

Mihrap üstü:

Gazi Yakup Bey Camii Mihrap Üstü			
Şahide Görseli	Çeviriyazı	Okunuşu	Anlamı
	كلما دخل عليها زكريا المحراب	Küllemâ dahale aleyha Zekeriy- ya'l-mihrâbe	Zekeriyâ mihrâba girdiği zaman (Kur'an, 3/37)

Gazi Yakup Bey Camii Harimin Sağ Cephesi			
Şahide Görseli	Çeviriyazı	Okunuşu	Anlamı
	المؤمن في المسجد كالسمك في الماء	El-mü'minü fi'l-mescidi ke's-semeki fi'l-mâ'	Mescitteki mü- min sudaki balık gibidir

Gazi Yakup Bey Camii Harimin Sol Cephesi			
Şahide Görseli	Çeviriyazı	Okunuşu	Anlamı
	المنافق في المسجد كالطير في القفس	El-münafıku fi'l mescit ka't tayri fi'l kafes	Mescitteki münafık kafesteki kuş gibidir.

Gazi Yakup Bey Camii Mahfil Üstü			
Şahide Görseli	Çeviriyazı	Okunuşu	Anlamı
	يا حضرت بلال خباشي	Ya Hazreti Bi- lal-i Habeşî (Radiyallahu anh)	Hazreti Bilal-i Habeşî (Radi- yallahu anh)

Gazi Yakup Bey Camii Mahfil Üstü			
Şahide Görsele	Çeviriyazı	Okunuşu	Anlamı
	الله و خد	Allahu vahdeh	Allah tektir

EKLER

EK-1 19. Yüzyıl başında Çardak Gazi Yakup Bey Camii⁸⁷

Fotoğraf 1 Gazi Yakup Bey Hanı (1938)

Kaynak: Choiseul-Gouffier, Marie-Gabriel-Florent-Auguste de (1752-1817). Auteur du texte. Voyage pittoresque de la Grèce. T. 3, 1822, par le Comte de Choiseul-Gouffier 1782-1822, (pdf. s. 448.) Erş.Voyage pittoresque de la Grèce. T. 2. 2ème partie / [par le Comte de Choiseul-Gouffier] | Gallica (bnf.fr) (Erş.Tar. 10.05.2014)

⁸⁷ Gravürde, Gazi Yakup Bey camii'nin antik dönem sütunları ve kiremitli çatı ile oluşturulan ilave cemaat yerinin açık halde olduğu dikkat çekmektedir. Nitekim bu açık cemaat yerinin erken cumhuriyet döneminde duvar örülerek kapatıldığı bilinmektedir. Ancak gravürde dikkat geçen bir diğer husus da Gazi Yakup Bey'in vakfesinde belirtildiği üzere külliye'nin diğer yapılarından olan ve caminin bitişiğinde olarak tarif edilen medrese, mektep ve aile mezarlığının gravüre yansıtılmamış olmasıdır. Buradan hareketle gravürdeki caminin bir başka Çardak isimli yerleşim yerine ait olabileceği ihtimali ortaya çıkmakta ise de gravürün yer aldığı kaynaktaki bilgi akışı Çanakkale, Lâpseki civarı ile ilgili olup devam eden sayfa da (s. 449) açıkça Çardak'ın (Kaynaktaki geçen yer adı ile: Tchardak) Gelibolu'nun karşısında yer aldığı ve antik dönemden izler barındırdığı açıkça bahsedilmektedir.

EK-2 “Alemsultan” Mevkii

EK-3 Hacı Mahmud Ağa Vakfiye Zeyli

ما من اوصى المصطفى وسمى العود على العطف المسوس المصطفى
ووصى من يرى حكمه الصفة وروى في خصوصه وعلوم
عالمه الخلف الخاري من الامام واهل البيت
الاعراب ربه الملك العدر حافظ المؤمنين
المولى حمزة والعصاة والسلي
حمد من الامام والحمد لله

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي فتح بمفتاح عنايته عيون اصحاب الخيرات ونور بصيرته
قلوب ارباب الحسنات والصدقات والتوكل على محمد سيد الكائنات
وسند الموجودات وعلى الواصلين عليهم افضل الصلوات والحمد لله
اما بعد اسبغ كتاب صححت تصديقات كتب وتحريره باعطاء
لابي كفي فغضبت عنه فاجعل قلبه مني سكانه من صاحب الخيرات
الحاج محمود افندي بن مصطفى بك ذكر آتاه وقفنه لاجل انفسه
نصب وقبته من قبله شرط الورد وقبته بزور باب اسنم حجته
ومعي مختاري اولاده يعقوب اغا ابن الشيخ محمد نام كسنة مجلسه
ومحضر دين منيف محمد بنه تقرير كلامه وتعبير عن الزام ابيه وبسبب
الحاج محمود افندي وقبته بزوره مجددا بنا واحيا اليه في جامع
نقصانه محله من تمامه بالاسنة بالوصاية نكت ما ندم بسبب فوفى القار
وقف صحیح مؤثر وحب صحیح محله ايمه وقفه وحب ابروب شوليه مؤثر
جامع شريفه بقدر اولنا من مومنيه وزيه ياغنه اجابه محله سنم
بسم الله الرحمن الرحيم

Hacı Mahmud Ağa Vakfiye Zeyli 1. Sayfa

رقم صحیح مور و جسر صبح محمد ایله و فصر جسر اوردوب سنه یازم
جامع شریفه بقار اوشان مومینه و زینت یاغنه اجاره مجلکه سنه
التقریبه ویرلک شریفه لایسکی قبضه فرزند خان معلوم الحد و
قبضه بریایدیکی علی استی صدورک ما سنک سنه ده حاصل اولان اجاره
نصب تعیین ایلیکی اعلیٰ معصوم حویله اولدی و کرامت نکورک اجاره
بروسب جامع شریف امامت بهریم انبساطه و طنبه بهریم اولدی و
ایچمه و تخته بهریم اکتیه ایچمه و محمد انشا اله کی کتیک حواله کنه بهریم
بروسب اجاره معجز سنه ده هر فصله ناقی نالورسه فصله سنه جامع شریف
یازم سنه یازم و ده اوند دیر دست و جمع مالک کتیک انوار و متولیه
او سنه یازم و ده ای صحرایه جسر اوردوب بعد از اوردوب اولان اولان
و اوسته و بعد از اوردوب اولان اولان اولان اولان اولان اولان اولان
و بعد الاقر اعظمه سنه کتیک اکر و اوسته و بعد الاقر اعظمه سنه
اکر و اوسته و اوسته و بعد الاقر اعظمه سنه کتیک اکر و اوسته
متولی اولان دیر و حیت و مصر علی الصناعت قوت اولان و بعد الاقر
طلوی الم و حیت فصله افر حضوره مراعاه و فصل و حکم اسام اولان
افذر شور الیه و فرعیات کلام من استماع و مناع ایچمه اولان دیر اوردوب
بجرا و زنه اولان دیر و حیت کتیک اکر و اوسته و بعد الاقر اعظمه
محمد ایلی خان احمد و اوسته کتیک اکر و اوسته و بعد الاقر اعظمه
اولوب اوسته و اولان دیر کتیک اکر و اوسته و بعد الاقر اعظمه
و شرط الیه کتیک اکر و اوسته و بعد الاقر اعظمه و حیت
درمان نکورک اجاره اوردوب ایچمه اوردوب ایچمه اوردوب ایچمه
و اوسته و حیت و بعد الاقر اعظمه و حیت و بعد الاقر اعظمه
سنه اوردوب ایچمه اوردوب ایچمه اوردوب ایچمه اوردوب ایچمه
جامع شریف و کتیک اکر و اوسته و بعد الاقر اعظمه و حیت
موقوفه سنه اوردوب ایچمه اوردوب ایچمه اوردوب ایچمه
ایچمه اوردوب ایچمه اوردوب ایچمه اوردوب ایچمه اوردوب ایچمه
و اوسته و حیت و بعد الاقر اعظمه و حیت و بعد الاقر اعظمه
حاصل اولان دیر کتیک اکر و اوسته و بعد الاقر اعظمه
در اوسته و حیت و بعد الاقر اعظمه و حیت و بعد الاقر اعظمه

Hacı Mahmud Ağa Vakfiye Zeyli 1. Sayfa

Hacı Mahmud Ağa Vakfiye Zeyli Çeviriyazı

Mâ fihi mine'l-vakfi ve ş-şurût ve tebeyyene'l-kuyûd ale'n-namti'l-mebşût sahha ledeyye ve vadaha beyne yedeyye fe-hakemtu bi-sıhhatihi ve luzûmihi fi husûsihi ve umûmihi âlimen bi'l-hilâfi'l-câri beyne'l-eşrâf ve ene'l-müznibu'l-fakîr li-mâ inâyeti'l-Meliki'l-Kadîr Hâfız Mehmed Tâhir el-Müvellâ-hilâfe bi-Kazâ-i Lapseki humiyet ani'l-âfâti ve'n-nuhûse

Mühür (Hâfız Mehmed Tâhir)

Elhamdülillahi'llezi fetaha bi-miftahi inayetihi uyûnu ashab'il hayrati ve nevvara bi-misbahi' hidayetihi kulûbu erbabi'l-hasenâti ve's-salâtu ve's-selamu âlâ Muhammedin seyyidi'l-kâinati ve senedi'l-mevcudâti ve âlâ âlihi ve ashabihi aleyhim afdalu's-salavat ve ekmelu't-teslimat emmâ ba'de işbu kitab-ı sıhhat-nisabın ketb ü tahririne bâis ve bâdi oldur ki Labseki kazasına muzâfe Çardak kasabası sükkanından sahibi'l hayrat el- Hac Mahmud Efendi ibn-i Mustafa'nın Zikr-i Âti Vakfına li'ecli't tescil mütevellî nasb ve ta'yine şöyle şart eyledi deyü kasaba-i mezbur ahalisinden bâ-hüccet-i şer'iyye vasi-i muhtarı olan Yakub Ağa ibn eş-Şeyh Mehmed nam kimesne meclis-i şer'-i şerif ve mahfil-i din-i mü'nif-i Muhammedîde takrir-i kelam ve tabir-i ani'l-meram idüb merhum mezbur el-Hac Mahmud efendi kasaba-i mezburede müceddeden bina ve ihya eylediği cami-i şerifin binasında noksan mahalleri tamamen yapılmasına bi'l-vesaye sülûs malından beşyüz guruş ikrâz ... vakf-ı sahih-i müebbed ve habs-i sarîh-i muhalled ile vakf ve habs idüb şöyle şart eylediki cami-i şerifin ikad olunan mumuna ve zeyt yağına icare-i muaccesinden beher şeh'r

altmışar para virülmek şartıyla Lapseki kasabası kurbunda kain mağlumu'l hudud beş yüz guruş kıymetle bir başlı iki taşlı su değirmeninin senede hâsıl olan icâresinden mütevellî nasb ve tayin ider ki oğlu İsmail hayatta oldukça değirmen-i mezkurun icaresini ahz ve kabz idüp cami-i şerif imamına behr yevm altışar akçe ve hatibine behr yevm üçer akçe ve müezzinine beher yevm dörder akçe ve kayyumuna beher yevm ikişer akçe ve müceddeden bina ettiği mektebin hocasına beher yevm üç akçe virilüb icaret-i muhacesinden her ne fazla bakiyye kalursa fazlasından camii şerif ve mektebi latif (silik).....nasb ve mesarif oluna deyü vasiyyet ve camii malının sülûsünden ifraz ve mütevellî-i merkuma teslim olunsun deyu bir vas-i muhtar nasb ve tayin edüb bâdena evlad-u evlad ve evladının ekber ve erşedine ve bâ'de-z-zikr ahar evlad kızlarının kebir ve sagir musavver olarak vazifat-ı mütevellîye olalar ve bade'l inkiraz asabiyye-i nesebiyyesinin ekber ve erşedine ve en süfli ve bade'l inkiraz asabiyye-i nesebiyyesinin ekber'u erşedine ve en süfli ve ba'de'l-inkirazına bina eylediğim cami-i şerifin imam ve müezzin olan kimesneler mütevellî olalar deyü vasiyyet ve musrran ala isâihi fevt oldı didikde hâkim-i muvaki'-i sadr-i kitap tûba lehu ve hüsn-i meâb faziletli efendi huzûrunda müterâfi'âne ve fasl u hasme talibân olduklarında efendi mumâ ileyh dahi tarafeynin kelâmını istima' ve memnâun li'l-hayr olmakdan hazer edip kaziyye-i minval-i muharrer üzere olduğuna beyyine taleb olunduk da udûl-ı ahrâr-ı ricâl yeminden ve kaziyye-i mezbur ahailerinden Mehmed Emin Ağa ibn Ahmed ve Hafız Es-Seyyid

İbrahim bin Ali nam kimesneler li'ecli'ş-şahide Meclis-i Şer'a hazirane olub ism'u şahid olunan kulların fil hakika merhum mezbur El-hac Mahmud efendi vech-i muharrer orda vakf-ı ve şart eylediği vakf-ı mezburuna oğlu İsmail'i mütevellî nasb ve tayin edüb muma ileyh hayatta oldukça değirmen-i mezkûrun icaresini ahz ve kabz edüb salifü'z-zikr cami-i şerifin yağına ve mumuna ve imam hatib ve kayyim ve müezzin ve hâce mektebine beher yevm tayin eylediği vazifelerin mütevellî merkurum beher şehr edâ ve teslim eyleyüb icâre-i muaccesinden bâki kalan fazlasını istirbah ve istiğlâl idüb câmi-i şerif ve mekteb-i latifin ta'mir ve termimine harç ve sarf oluna deyü ve malının sülüsünden ifraz ve mütevellî-i merkuma teslim olunsun deyü vasiyyet ve merkurum Yakub Ağa'yı tenfiz-i vesâyâsına vasi-i muhtar nasb ve tayin eyledi. Biz bu hususa bu vech üzere şahidlerimiz edâ-i şahâdet-i şer'iyye iderüz deyü her biri meclis-i şer'de dai şehâdet-i şer'iyye eylediklerinde şehadetleri heyyiz-i kabulde olmağın bu vech üzere ve vakfiyyet-i akarın sıhhat ve lüzûmuna hükm-i sahih-i mer' idüb min-bad vakf-ı mezbur cümle eimme-i kirâm kavilleri üzere sahih ve lazım olub ibtal ve....adimü'l ihtimâl oldu. Femen beddelehu ba'de ma semi'ahu feinnema ismühu 'alleziyne yübeddilunehu, innAllahe semi'un alim ve icrâ'l vâkıf ala'l hayyü'l cevadi'l kerim. Harre zâlik harrere fi'l yevmi's sâni min Zilhicce, li-sene hamsin ve mieteyn ve elf (1250) (Mart/Nisan 1835)

Şühûdü'l-Hâl

Faziletlü Muhtar Osman Efendi, es-seyyid Ali ağa Lâpseki, Şeyhzâde Süleyman Efendi, Hafız Hüsnü Efendi Çardak, Molla Mustafa Bey Çardak, Ömer Emin Ağa Çardak, es-Seyyid Mehmed Memiş Efendi Çardak, (silik) Efendi, El-hac Ahmed Çardak, Hafız Mustafa Efendi Çardak

EK-4 Gazi Yakup Bey Hanı

Fotoğraf 1 Gazi Yakup Bey Hanı (1938)

Fotoğraf 2 Gazi Yakup Bey Hanı Giriş Kapısı (1938)

Kaynak: Türk Tarih Kurumu Arşivi.

Sonuç ve Değerlendirme

Çardak Kasabası, Gelibolu'ya ulaşımın sağlandığı bir geçiş yeri olması dolayısıyla eski çağdan beri yerleşim yeri olmuş ve birçok medeniyet kasabanın topraklarında yaşam sürmüştür. Bu medeniyetlerden günümüze ulaşan tarihi eserler, Gazi Yakup Bey Camii ve Hanı içerisinde yapıların temel taşı olarak kullanılarak ulaşımıştır. Bu anlamda bir bakıma korunmuş oldukları da ortaya çıkmaktadır. Türklerin Anadolu'da yerleşiminin ileri safhalarında bölgeye ulaşan Türk Beylikleri ilk dönemde alışkinlikleri nedeniyle kasabanın hâkim tepelerin eteklerinde iskân olmuşlardır.

Osmanlı Beyliği'nin Karesi Beyliği'ni ilhak edip Rumeli'ye geçiş hazırlıkları sürecinde kasabanın bulunduğu alanda hazırlıklarını yaptıkları konusunda mevcut literatürde yıllardır süregelen tartışmalar, kaynakların tahlili ve yorumlanması şeklinde devam etmiş ancak bu konuda yeterli düzeyde saha araştırması yapılmamıştır. Bu kapsamda Rumeli'ye geçiş süreci ile ilgili kaynaklardaki yerlerden biri olan Çardak Kasabası'nda Rumeli'ye geçiş sürecine dair izler (*Alemsultan Mevkii, Salbaş Ağacı, Çam, Has ve Kalfadz köyleri*) tarihsel bilinç açısından önemli kültürel varlıkları durumundadır. Buna göre bahse konu bu mekanların koruma altına alınmaları ve tarihi ve kültürel turizme kazandırılması tarihsel bilinç ve farkındalık sağlayacaktır.

Bunlardan başka Çardak Kasabası'nın günümüzdeki yaşam alanında yerleşimin de Fatih ve II. Bayezid dönemlerinde Kaptan-ı Derya olarak görev yapmış olan Gazi Yakup Bey sayesinde olduğu ortaya çıkmaktadır.

Gazi Yakup Bey Çardak Kasabası'nda, konaklama yeri olarak han, hamam ve su kuyuları, fırın ve aşhane gibi eserlerle temel yaşama yönelik hizmet birimleri oluşturmuştur. Gazi Yakup Bey ayrıca bunlara ilave olarak medrese, zaviye, mektep gibi yapılarla Çardak Kasabası'nda eğitim birimleri de tesis etmiş ve bu anlamda eğitimi de önemsemiş ve desteklemiştir. Eserleri ile bünyesinde hizmet birimleri bulunan bir külliye oluşturan Gazi Yakup Bey, bu birimlerin işleyişini ve görevlilerinin maaş vb. durumlarını vakfiye ile belirlemiş ve vakif eserlerinin kullanımını Çardak Kasabası'na yerleşen halkın kullanımına sunmuştur.

Gazi Yakup Bey Külliyesindeki birimlerde ve Çardak iskelesinde görev yaparak Gelibolu'ya geçişi sağlayanlar, savaş vb. gibi özel durumlarda toplanan olağanüstü vergilerden muaf tutularak teşvik sağlanmıştır. Bu sayede Çardak Kasabası'nın Osmanlı için Gelibolu'ya geçişte gerek resmi görevliler gerekse sefere giden ordu için bir menzil merkezi ve hizmet noktası olmasının sürekliliği sağlanmıştır.

Gazi Yakup Bey'in şahsi gelirleri ile Çardak Kasabası'nda inşa ettirdiği eserlerden günümüze, han, cami, su kuyularından bazıları ve hamam ulaşmış olup bunlardan cami ve han hala kasaba halkına hizmet vermektedir. Su kuyularından Çardak iskelesi yakınında olanların yerleri belli değildir. Ancak üç tanesinin yeri bilinmektedir. Bunların yerleri, biri Gazi Yakup Bey Camiinin kible tarafında cami duvarının ön kısmında, diğeri

günümüzde Çardak Belediye hizmet binası ile Gazi Yakup Bey'in ailesine ait kabirlerin bulunduğu mezarlık (Kadınlar Mezarlığı) arasındaki taş bankın altında, üçüncüsü de bu yer ile han arasındadır. Gazi Yakup Bey'in inşa ettirdiği ve Çardak halkının kullanımına sunduğu hamam ise oldukça uzun bir dönem önce genel bir uygulama olarak vakıf eserlerin satışı kapsamında şahsa satılmıştır. Su kuyularının sadece üzeri kapatılmış olup gerek bunlar gerekse malikinin uygun görmesi halinde hamam restorasyon yoluyla geri kazandırılabilir. Bu yolla külliye yapısının ortaya çıkarılması sağlanıp, koruma altına alınarak kültürel turizme katkı sağlayan külliye bütünlüğü bir nebze de olsa sağlanabilir.

Gazi Yakup Bey'in kabri ve ailesine ait mezarlardaki şahideler de Fatih devrine ait önemli ve korunması gerekli nadir eserler arasındadır. Bununla birlikte kasabadaki Osmanlı döneminden kalan diğer şahideler de koruma altına alınmalıdır.

Netice itibarıyla Çardak Kasabası bünyesinde barındırdığı tarihi eserler ile zengin kültürel varlıklara sahiptir. Genel tarih bilimi ve diğer sosyal bilim alanları açısından veri kaynağı özelliğini de üzerinde barındıran bu eserler, günümüze ulaşabilen nadir kültürel varlıklar durumundadır.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

Türk Tarih Kurumu Arşivi (TTKA)

Kutu 2, Gömlek 2, Belge 19.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

195/21; 154/39; 4591/66; 583.14.9

Atik Esas, 416/1160.

Defter 312/121.

Defter 2518/41.

Defter 878/129.

Defter 1767:316-320.

Hurûfât Defteri 1150; Hurûfât Defteri 569.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Cevdet Tasnifi

Askeriye (C.AS.), 622/26256, 927/40116.

Bahriye (C.BH.), 270/12469, 47/2213.

Dahiliye (C.DH.), 303/15101.

Evkaf (C.EV.) 313/15915.

Maarif (C.MF.), 26/1262.

Maliye (C.ML.), 150/6343.

Defter Tasnifi

Mevkufat Defteri (D.MKF.d.), 27768.

Bâb-ı Âsafî-Âmedi Kalemî

Divan-ı Hümayun Sicilleri/Mühimme Defterleri (A. {DVNSMHM.d.)

127/184, 110/1777.

Dahiliye Nezareti

İdare-i Umumiye Ekleri (DH.İ.UM.EK), 24/60.

Muhaberatı Umumiye İdaresi (DH. MUİ.), 28-2/6.

Evkaf Nezareti

Mektubî (EV.MKT.) 1434/124, 1433/97, 1465/128, 1434/124.

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d.) 21699.

2. Kaynaklar

Ahmedî, *Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman*, 2. Basım, (haz. Atsız), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2013.

Aktepe, Münir, “Çimbi”, *DİA*, C. 8, İstanbul, 1993.

Âli, *Kitabü'l-Tarih-i Künhü'l-Ahbar*, C 1, (haz. A. Uğur, A. Gül, İ. Hakkı, M. Çuhadar), Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 1997.

Alpagut, Haydar, *Denizlerde Türkiye*, Deniz Harp Akademisi Yayınları, C 1, İstanbul, 1937.

Arabacı, Hüseyin, *Temettuat Defterlerine Göre 1845 yılında Çardak Kasabasının Sosyal ve Ekonomik Durumu*, İstanbul, Cinius Yayınları, 2019.

Arabacı, Hüseyin “Kaptan-ı Deryalar Dönemine Bir Bakış; Gazi Yakup Bey”, *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, S. 634, Ankara, 2019.

Arslan, H. Çetin, “Erken Osmanlı'nın Fetih ve Yerleşim Sisteminde Akıncı Beylerinin Stratejik Önemi”, *Türkler*, C 9, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002.

Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Fâtih devri Mi'mârîsi:Zeyl*, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü, İstanbul, 1961.

Barrington Atlas of the Greek and Roman World, ed. Richard J.A. Talbert, New Jersey, 2000, Erş. http://books.google.com.tr/books/princeton?id=x_FHmc_E2uQC&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false (Erş. Tar. 20.12.2014)

Bostan, İdris, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.

Bostan, İdris; Özbaran, Salih, *Türk Denizcilik Tarihi*, C 1, İstanbul, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, 2009.

Çalışkan, Vedat, vd., “Çanakkale İçin Bir Tabiat Parkı Önerisi: Çardak Kıyı Oku ve Lagünü (Çardak Kuş Cenneti)”, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı III. Bölge Müdürlüğü Çanakkale Şube Müdürlüğü Yayınları, Çanakkale, 2013.

Celebi, Evliyâ, b. Derviş Mehmed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, V. Kitap, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu–Dizini, (haz. Robert Dankoff-

Seyit Ali Kahraman-Yücel DAĞLI), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013.

Çelik, Gülfettin, “Osmanlı Devletinin Nüfus ve İskân Politikası” *Divan Dergisi*, S 6, Bilim ve Sanat Vakfı Yayını, İstanbul, 1999.

Çürük, Cenap, “Çadır, (Osmanlılarda Çadır)” *TDVİA*, C 8, İstanbul, 1993.

Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. 1, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1947.

Darkot, Besim, “Çanakkale”, *İslam Ansiklopedisi*, C 4, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1992.

De Lamartine, Alphonsoe, *Osmanlı Tarihi*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2008.

Devlet Arşivleri, Genel Müdürlüğü, *85 Numaralı Mühimme Defteri*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayını, Ankara, 2002.

Dündar, Recep, “59 Nolu Tahrir Defterine Göre Biga Sancağında Yerleşim ve Nüfus”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S 2/6, İstanbul, 2013.

Efendi, Hoca Sadettin, *Tacü’l Tevarih*, c. 1, (haz. İsmet Parmaksızoğlu), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.

Enverî, *Düstûrnâme-i Enverî 19-22. Kitaplar (Osmanlı Tarihi)*, (haz. Necdet Öztürk), Çamlıca Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Enverî, *Düstûrnâme-i Enverî, Osmanlı Tarihi*, (haz. Necdet Öztürk), 2. Basım, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2012.

Gouffier, Choiseul, *Marie-Gabriel-Florent-Auguste de (1752-1817) Auteur du texte Voyage pittoresque de la Grèce*. T. 3. 1822/(par le Comte de Choiseul-Gouffier). 1782-1822. *Erş.Voyage pittoresque de la Grèce*. T. 2. 2ème partie / [par le Comte de Choiseul-Gouffier] | Gallica (bnf.fr) (Erş.Tar. 10.05.2014)

Gülsoy, Ersin, “Kolonizatör Türk Dervişleri Yoluyla Yapılan İskân”, *Osmanlı’da İskân ve Göç*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2013.

Halaçoğlu, Yusuf, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2014.

Halil İnalçık, “Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığının Osmanlı Tabiliğine Girmesi ve Ahitname Meselesi”, *Belleten*, C VIII. S 30, 1944.

İnalçık, Halil, “Bursa I. XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar”, *Belleten*, Cilt: XXIV, S. 93, Ocak 1960, ss. 45-102.

Halil İnalçık, “Türkler ve Balkanlar”, *Balkanlar*, İstanbul, 1993.

İnalcık, Halil, "Capital Formation in the Ottoman Empire", *Journal of Economic History* XIX/I, 1969, p. 97-140. (<https://pdfslide.net/documents/inalcik-halil-capital-formation-in-the-ottoman-empire.html.pdf>, (10.04.2021))

İnalcık, Halil, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu", *Türkler*, C 9, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002.

İnalcık, Halil, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, 53. Basım, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014.

İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezer, 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.

İnalcık, Halil, *Osmanlı Tarihinde Efsaneler ve Gerçekler*, NTV Yayınları, İstanbul, 2005.

İnbaşı, Mehmet, "Balkanlar'da Osmanlı Hakimiyeti ve İskân Siyaseti", *Türkler*, C 9, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002.

İnci, Tevfik, "Kaptan-ı Deryalar" *Deniz Kuvvetleri Dergisi Eki*, S 484, C 80, Ocak 1974.

Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C 1, (çev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2009.

Kafalı, Mustafa, "Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi", *Türkler*, C 6, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002.

Kayabalı, İsmail, Arslanoğlu, Cemender, "Deniz Kuvvetleri", *Türk Kültürü Dergisi*, S 117, Temmuz 1972.

Kılıç, Şahin, *Bizans Kısa Kronikleri*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2013.

Koca, Salim, "Sir Derya (Ceyhun) Boylarından Anadolu'ya: Oğuzlar (Türkmenler)", *Türkler*, C 4, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002.

Körpe, Reyhan, "Troas bölgesi Antik Kentleri", *Çanakkale Tarihi*, C 1, (ed. Mustafa Demir), Değişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Körpe, Reyhan, "Troas Bölgesinin Antik Yolları", *Çanakkale Tarihi*, C 1, Ed. Mustafa Demir, Değişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Kulu, M.Mustafa, "1530'larda Çanakkale Yöresinde Yerleşim ve Nüfus", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, S 2, Mart 2004, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Yayınları, Çanakkale, 2004.

Lieu, Sam, "Abarnis", *Piri Reis Haritasının 500. Yılı Uluslararası Gelibolu Sempozyumu (9-10 Mayıs 2013) Bildiriler Kitabı*, (ed. Ramazan Gülemdam), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2013.

Machiel Kiel, "Dimetoka", *TDVİA*, C 9, İstanbul, 1994.

Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, Haz. Atsız, 2. Basım, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2013.

Öztürk, Necdet, “Rumeli Fetihlerinde Boz Atlılar”, *Avrupa’ya İlk Adım Uluslararası Sempozyum*, 1 Kasım 1999 Gelibolu, Haz. Ayşe Yıldız Topuz, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2001.

Uysal, Ali Osman, “Lâpseki/Çardak’da Yakup Bey Külliyesi”, *Sevim Buluç Anı Kitabı*, Çanakkale, 2006, ss.123-144.

Uysal, Ali Osman, “Lapseki / Çardak’ta Osmanlı Eserleri”, *XVI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (18-20 Ekim 2012)*, Ed.: M.A. Eser – E.B. Fataha – G. Koyun, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas, 2014, ss.801-818.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C 3, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1983.

Râşid, Mehmed Efendi, Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, *Tarih-i Râşid ve Zeyli*, C 1, (haz.: Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer), Klasik Yayınları, 2013.

Rûhî, *Rûhî Târîhi*, (haz. Yaşar Yücel- Halil E. Cengiz), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1992..

Sertoğlu, Midhat, *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 1958.

Sevim, Ali, Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.

Sezgin, İbrahim, “Osmanlıların Rumeli’ye Geçiş ve İlk Fetihler”, *Türkler*, C 9, (ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002.

Strauss, Barry, “Gelibolu ve Aigospotami Deniz Savaşı (M.Ö.405)”, *Piri Reis Haritasının 500. Yılı Uluslararası Gelibolu Sempozyumu (9-10 Mayıs 2013) Bildiriler Kitabı*, (ed. Ramazan Gülendem), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2013.

Sümer, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler)*, 5. Baskı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1999.

ŞEN, Korkmaz, “Çanakkale-Çardak Gazi Yakup Bey Aile Mezarlığındaki Bir Grup Mezar Taşı”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 5, S 1, Haziran 2016, ss. 51-86

Şükrullah, *Behcet’üt Tevârih*, 2. Basım, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2013.

Tevfik İnci, “Fatih Devri Derya Kaptanlarından Amiral Yakup” *Yeni Tarih Dergisi*, S 11, Kasım 1957.

Tuğlacı, Pars, *Osmanlı Şehirleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Karesi Vilayeti Tarihçesi*, haz. Abdülmecid Mutaf, Zağanos Kültür Eğitim Vakfı Yayını, Balıkesir, 2000.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

Von Hammer, Joseph, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C 1, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1983.

Yaşa, Recep, “Çanakkale Yöresinde Türkmenler”, *Çanakkale Tarihi*, C 2, Değişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Yıldırım, Rıza, *Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.

Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1299-1453)*, C 1, Çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011.

Evkaf Defteri (El Yazması), *Gazi Yakup Bey'in 1. Vakfiyesinin Osmanlıca tercümesi* V.1a.

Cezair-i Bahri Sefid Vilayeti Salnamesi 1293/1876.

<https://www.canakkaletavel.com/ilce/lapseki>.